КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА СТРАХУВАННЯ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Студентки магістратури денної
форми навчання,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
освітньої програми «Фінансові
інститути та ризик-менеджмент»
Пукас Тетяни Володимирівни

Науковий керівник:
к.е.н., асистент кафедри страхування,
банківської справи та ризик-
менеджменту
Балицька Марія Валеріївна

Засвідчую, що в цій дипломній роботі
немає запозичень із праць інших
авторів без відповідних посилань

Студент _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в Екзаменаційній комісії рішенням кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту від «19» травня 2023 р., протокол № 13.

В.о. завідувача кафедри страхування,
банківської справи та ризик-менеджменту,
доктор економічних наук, доцент
Шолойко Антоніна Сергіївна

_____
(підпис)

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Пукас Т. В. Розвиток діяльності державних банків в Україні.

Кваліфікаційна магістерська робота за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Кафедра страхування, банківської справи та ризик-менеджменту, економічний факультет. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Київ, 2023.

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти функціонування державних банків в Україні.

Об’єктом дослідження виступає сукупність економічних відносин, які виникають в процесі діяльності державних банків в Україні.

Мета магістерської роботи полягає в узагальненні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку діяльності державних банків для забезпечення стабільного функціонування банківської системи в умовах сучасних викликів України.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти функціонування державних банків: розкрито та доповнено економічну сутність, роль та місце державних банків; узагальнено оцінку ефективності діяльності державних банків. Проаналізовано практичні аспекти розвитку державних банків в Україні: нормативно-правове забезпечення, тенденції розвитку державного сектору та цифровізацію банків. Запропоновано перспективи розвитку державних банків: узагальнено міжнародний досвід діяльності державного банківського сектору та побудовано модель стратегічних напрямів розвитку державних банків.

Ключові слова: державний банк, банк із державною участю, банківська система, банківська діяльність, роль державних банків.

Список публікацій магістра:

1. Балицька М. В., Пукас Т. В. Функціонування державного банківського сектору в умовах воєнного стану в Україні. Ефективна економіка. 2023. № 4. С. 1-19.

2. Пукас Т. В. Еволюція ролі державних банків в економіці країн світу. Стійкість бізнесу і добробут домогосподарств: фінансові та соціальні аспекти: збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2022. № 14. С. 88-89.

ABSTRACT

Pukas, T. V. Development of state-owned in Ukraine.

Qualifying master's work on the specialty 072 "Finance, banking and insurance". Department of Insurance, Banking and Risk Management, Faculty of Economics. Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Kyiv, 2023.

The master's qualification work consists of three sections.

The subject of the study is the theoretical, methodical and practical aspects of the functioning of state-owned banks in Ukraine.

The object of the study is a set of economic relations that arise in the process of the activity of state banks in Ukraine.

The purpose of the master's work is to generalize the theoretical foundations and develop practical recommendations for the development of the activities of state banks to ensure the stable functioning of the banking system in the conditions of modern challenges of Ukraine.

The work examines the theoretical aspects of the functioning of state banks: the economic essence, role and place of state banks are revealed and supplemented; the assessment of the efficiency of state banks is summarized. The practical aspects of the development of state banks in Ukraine are analyzed: regulatory and legal support, trends in the development of the public sector and digitalization of banks. Prospects for the development of state-owned banks are offered: the

international experience of the state-owned banking sector is summarized and a model of strategic directions for the development of state-owned banks is built.

Keywords: state bank, bank with state participation, banking system, banking activity, the role of state banks.

References:

1. Balytska M. V., Pukas T. V. Functioning of the state banking sector under martial law conditions in Ukraine. Efektyvna ekonomika. 2023. № 4. P. 1-19.

2. Pukas T. V. The evolution of the role of state banks in the economy of the countries of the world. Sustainability of business and well-being of households: financial and social aspects: a collection of theses of reports of the 14th International Scientific and Practical Conference. Kyiv, 2022. № 14. P. 88-89.

ЗМІСТ

ВСТУП ... 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ ... 7

1.1. Економічна сутність державних банків як суб'єктів ринку фінансових послуг ... 7

1.2. Роль і місце державних банків ... 14

1.3. Оцінка ефективності діяльності державних банків ... 20

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ ... 27

2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності державних банків ... 27

2.2. Функціонування державних банків ... 32

2.3. Цифровізація державних банків ... 49

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ ... 55

3.1. Імплементація зарубіжного досвіду функціонування державних банків ... 55а

3.2. Стратегічні напрями розвитку державних банків ... 63

ВИСНОВКИ ... 74

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ... 77

ДОДАТКИ ... 84

ВСТУП

Ринок банківських послуг виступає об'єктивною та найважливішою частиною сучасної світової економіки, а саме фінансової системи. Банківські установи є основними суб’єктами ринку фінансових послуг, виконують роль фінансових посередників, що акумулюють тимчасово вільні кошти і направляють їх у найбільш значущі галузі економіки.

Мінливість світової економіки негативно відображається на стані банківської сфери, що у свою чергу може спровокувати настання кризи. Роль державних банківських установ у економіці країни, особливо в умовах економічної нестабільності, надзвичайно важлива. В умовах сучасних викликів державні банки є підґрунтям стабільності банківської системи в цілому. Тому проблематика розвитку та діяльності державних банків набуває особливої актуальності.

В останні роки банківський сектор України потрапив під низку таких негативних чинників, як: пандемія Covid-19, політична нестабільність, посилення військового конфлікту з росією та дестабілізація фінансового ринку. Тому, ефективність функціонування банківської системи в цілому а також ефективність функціювання державних банків є важливою умовою щодо забезпечення сталого розвитку економіки країни.

Пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності державних банківських установ в умовах сучасних викликів створять підґрунтя щодо їх фінансової стійкості, а також вагомості в банківській системі, дозволять виконати ті завдання, які стоять перед державними банками у цілому в економіці країни.

Дослідженню банківської системи, зокрема державних банків, присвячено роботи багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених. Серед сучасних науковців теоретичні засади функціонування державних банків досліджують А.О. Касич, О.О. Підкуйко, І.М. Коротенкова, В.В. Огородник, В.В. Оніщенко.

Етапи становлення і розвитку банківської системи України в контексті державної участі в капіталі висвітлено у праці В.В. Огородник, зокрема еволюцію системи державних банків України розкрито у праці О.В. Тригуб.

Значний внесок у дослідження державної власності банків внесли Р. ла Порта (Rafael La Porta), Ф. Лопес-де-Сіланес (Florencio Lopez-de-Silanes), А. Шлейфер (Andrei Shleifer).

Переосмислення необхідності втручання держави у діяльності банківського сектору було здійснено іноземними вченими, такими як Е. Леві Єяті (Eduardo Levy Yeyati), А. Мікко (Alejandro Micco) та У. Паніцца (Ugo Panizza).

Слід зазначити, що незважаючи на проведені дослідження науковців, питання пов'язанні з розвитком державних банківських установ залишається недостатньо висвітленим. Таким чином, кінцевою метою є дослідження сучасного стану та особливостей функціонування державних банків України, визначення проблемних аспектів та пошук шляхів покращення їхньої діяльності. Отже вище зазначене свідчить про актуальність теми магістерської роботи. Актуальність теми обумовила її мету та завдання.

Метою роботи є узагальнення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку діяльності державних банків для забезпечення стабільного функціонування банківської системи в умовах сучасних викликів України.

Відповідно до поставленої мети в роботі були визначені та вирішені такі завдання:

- розкрити економічну сутність державних банків як суб'єктів ринку фінансових послуг;
- визначити роль і місце державних банків;
- охарактеризувати оцінку ефективності діяльності державних банків;
- висвітлити нормативно-правове забезпечення діяльності державних банків в Україні;
- виокремити тенденції розвитку українського державного банківського сектору;

- визначити особливості цифровізації державних банків в Україні;
- узагальнити міжнародний досвід діяльності державних банківських установ;
- розробити стратегічні напрями розвитку задля покращення функціонування державних банків.

Об’єктом дослідження є сукупність економічних відносин, які виникають в процесі діяльності державних банків в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти функціонування державних банків в Україні.

Розв’язання поставлених завдань зумовило використання різноманітних методів дослідження, а саме критичного аналізу, наукового абстрагування, системного підходів літературних джерел при дослідженні економічної сутності державних банків як суб’єктів ринку фінансових послуг. Методи синтезу, порівняння були використанні для визначення місця і ролі державних банків. Методи логічного аналізу були застосовані в дослідженні оцінки ефективності діяльності державних банків. Висвітлення нормативно-правового забезпечення діяльності державних банків в Україні було здійснено за допомогою методу узагальнення. Статистичний метод був використаний при аналізі емпіричних показників, що характеризують сучасний стан функціонування державних банків. Визначення особливостей цифровізації державних банків в Україні було здійснено за допомогою методу конкретизації. Методи порівняння та аналогії застосовані при узагальнені міжнародного досвіду діяльності державних банківських установ. Розроблення стратегічних напрямів розвитку державних банків в Україні було здійснено за допомогою методів логічного узагальнення.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, статистичні матеріали, Інтернет-ресурси, матеріали міжнародних фінансових організацій, результати дослідження та наукові публікації вітчизняних та іноземних учених.

Апробація результатів включила підготовку тез на тему «Еволюція ролі державних банків в економіці країн світу» в рамках XIV Міжнародної науково-

практичної конференції «Грудневі читання 2022», виступ на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціалізації «Банківська справа» 24 березня 2023 року з роботою на тему «Фінансова стійкість державних банків в умовах економічної нестабільності» (зайнято друге місце), публікацію наукової статті на тему «Функціонування державного банківського сектору в умовах воєнного стану» у науковому фаховому видані «Ефективна економіка» № 4 (2023).

Робота складається з вступу, трьох розділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінку, кількість рисунків – 15, кількість таблиць – 5 та 66 пунктів у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ

1.1. Економічна сутність державних банків як суб'єктів ринку фінансових послуг

Розвиток ринку фінансових послуг надзвичайно важливий для економіки країни. Зокрема він перерозподіляє фінансові ресурси у потрібні сфери національного господарства, тому функціонування ринку фінансових послуг відбивається на сталому розвитку економіки країни.

За своєю економічною сутністю ринок фінансових послуг – це система економічних відносин, що виникають між його учасниками при формуванні попиту і пропозиції на специфічний товар – фінансові послуги (фінансові продукти), які пов'язані з процесами купівлі-продажу, розподілу та перерозподілу фінансових активів, що знаходиться у власності економічних суб'єктів національної, регіональної та світової економіки [24].

Слід зауважити, що ринок фінансових послуг складається з різноманітних економічних суб'єктів, функціонування яких безпосередньо відображається на розвитку ринку.

На сьогоднішній день суб'єкти ринку фінансових послуг класифікують за багатьма ознаками. Однією із них є розподіл суб'єктів залежно від виду фінансової установи. Відповідно до даної класифікації, сюди можна віднести: банки, кредитні спілки, ломбарди, довірчі товариства, торговці цінними паперами, страхові компанії, факторингові компанії, брокерські контори, компанії з управління активами, лізингові компанії, недержавні пенсійні фонди [38].

У контексті розгляду суб'єктів ринку фінансових послуг особливу увагу потрібно приділити банкам, оскільки вони тісно пов'язані практично з кожною

сферою економіки країни. Банки нагромаджують тимчасово вільні кошти суб'єктів господарювання та направляють їх у потрібні галузі економіки.

Функціонування ринку фінансових послуг неможливе без діяльності банківських установ. З огляду на це, потрібно зосередити увагу на економічній сутності банків, зокрема у розрізі державних банків, як відповідно до класифікації банків за формою власності, виділяються поруч із акціонерними та кооперативними банками [2]. Слід зазначити, що на сьогоднішній день не існує єдиного підходу щодо розкриття сутності категорії «державний банк».

Шелест О. Л., Жогло О. М. під державними банками розуміють банки, у статутних капіталах яких присутній державний капітал, а серед акціонерів – держава [45].

Мельник П.В., Тарангул Л.Л., Гордей О.Д. до державного банку відносять банк, що знаходиться в державній власності та управління яким здійснюють державні органи [12].

Разом з тим не всі науковці ототожнюють поняття «державний банк» та «банк із державною участю». Огородник В.В. розрізняє дані категорії. Так, поняття «банк із державною участю» є більш комплексне та ширше за поняття «державний банк», тому що державний банк - це банк з прямою власністю держави або державного підприємства, а банк із державною участю, окрім цього, означає, що держава володіє частиною акцій банку, має вплив на управління банком, його стратегію та засоби її реалізації. З огляду на дані відмінності, автор надає визначення, що банк із державною участю – це як універсальна, так і спеціалізована банківська установа з державною часткою власності у статутному капіталі (незалежно від частки держави чи державних підприємств), основна мета діяльності якого полягає в максимізації ринкової вартості банку, шляхом здійснення банківських операцій та за умови сприяння реалізації основних засад державної політики й соціально-економічному розвитку країни [18].

На думку В.В. Оніщенко, державний банк – це банківська установа, метою діяльності якої є не отримання прибутку, а виконання функцій фінансових агентів уряду при реалізації програм соціально-економічного розвитку, в якому

100% статутного капіталу належить органам державної влади, який в управлінні підпорядкований цим органам, рівень контролю держави над яким визначається відповідними нормативними актами. Водночас, поняття «банк з державною участю», на думку автора, є більш загальним і включає банки: над активами яких органи державної влади або державні підприємства здійснюють прямий чи опосередкований контроль; в капітал яких держава входить прямо чи опосередковано на постійній чи тимчасовій основі в різних частинах та, відповідно, з різною метою [22].

Беручи до уваги англомовні джерела, варто зазначити, що найбільше зустрічаються терміни «state-owned bank» та «government-owned bank», які у перекладі з англійської означають «банк із державною участю». Окрім цього, у літературі новодяться поняття «government-controlled bank», що означає «контрольований державою банк» та «state bank» – «державний банк». Суттєвої різниці за даним категоріальним апаратом не було виявлено. Категорії вживаються як синонімічні поняття.

Термін «державних банк» та «банк з державною участю» досліджується не лише у працях вітчизняних вчений, але й зарубіжних. Так La Porta R., Florencio L.-De-S., Shleifer A. під банком із державною участю розуміють банківську установу, у якій прямо чи опосередковано державі належить 50 % і більше капіталу, або не менше 20 % капіталу належить державі, але за умови, що держава є найбільшим акціонером [54].

З наведеної вище інформації варто зазначити, що твердження науковців дещо різняться між собою. З огляду на відмінності наведені авторами щодо понять «державний банк» та «банк із державною часткою», у подальшому дані поняття будуть уніфіковуватись у роботі. Разом з тим, питання щодо сутності «державного банку» залишається відкритим. Однак, підсумовуючи думки науковців, варто зазначити, що державний банк – це банк з державною часткою власності у статутному капіталі банку, на який покладено специфічні функції задля забезпечення соціально-економічному розвитку країни.

Також варто звернути увагу на класифікацію державних банків, що наводиться у науковій літературі. Ковриженко Л. О. за формою інституційної організації банку розділяв державні банки на три групи. До першої групи належать державні банки розвитку, діяльність яких конкретно визначена мандатом щодо виконання поставлених завдань економічної політики уряду. Функціонування даних державних банків здійснюється за рахунок як депозитних, так не депозитних коштів (випуск облігацій, фінансування міжнародних фондів тощо). До другої групи включають інститути фінансування розвитку, які фінансуються здебільшого за рахунок не депозитних коштів та створюються з аналогічною метою як державні банки розвитку. До третьої групи відносять державні комерційні банки. Діяльність даних банків різниться тим, що на відміну від державних банків розвитку та інститутів фінансування розвитку, вона може бути націлена на максимізацію прибутку. У свою чергу державні комерційні банки можуть поділятись на депозитні та не депозитні [8].

Згідно з класифікацією, запропонованою такими вченими як Бойцун А., Захаров А., Сердюк О., Яблоновський Д., виокремлюють наступні види державних банків:

1. Універсальні банки, які зазвичай з’являються історичним шляхом, а саме в країнах із перехідною економікою. Дані державні банки пропонують великий набір послуг різним клієнтам;
2. Державні універсальні банки типу «жертви націоналізації», що були приватизовані державою з метою забезпечення фінансової стабільності банківської системи у першу чергу. Тому що банки відносяться до категорії «too big to fail», банкрутство яких несе серйозні фінансові наслідки і для інших суб’єктів економіки країни;
3. Державні банки розвитку, які забезпечують фінансування окремих пріоритетних для держави галузей, сегментів клієнтів або конкретних проектів;
4. Поштові банки, які допомагають розвивати фінансову інклюзивність, шляхом надання послуги там, де їх не пропонують приватні банки [3].

Виходячи з наведеної інформації вище варто відзначити, що державні універсальні банки та «жертви націоналізації» не мають суттєвих відмінностей від приватних банків, тому що вони надають аналогічні послуги тим самим споживачам, отож існування таких видів державних банків не бажане. Щодо державних банків розвитку та поштових банків, то їхня діяльність виняткова, адже вони можуть забезпечувати особливі потреби не лише клієнтів, а й держави.

Огородник В.В. надає найбільш повну картину щодо різновидів державних банків. У першу чергу автор систематизує державні банки за двома ознаками, а саме ознаки, які характерні і для інших банків, та ознаки, які притаманні тільки державним банкам.

До універсальних класифікаційних ознак можна віднести:

1. Тип здійснюваних банківських операцій:
   1.1. Банки з галузевою спеціалізацією;
   1.2. Банки з клієнтською спеціалізацією;
   1.3. Банки із загальним переліком банківських послуг.
2. Фінансовий стан банку:
   2.1. Стійкі банки;
   2.2. Проблемні банки;
   2.3. Кризові банки.
3. Розгалуженість філіальної мережі:
   3.1. Банки, у яких немає філіалів;
   3.2. Банки з розгалуженою філіальною мережею [20].

Зважаючи на вищесказане доцільно зауважити, що дана група класифікації не була наведена раніше іншими науковцями та має місце у науковій літературі, однак вона більш доцільна для конкретних ситуацій (наприклад, при аналізі конкретного банку), а не для загального користування.

Щодо специфічних класифікаційних ознак державних банків, то дану інформацію можна побачити у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Розподіл державних банків у розрізі специфічних класифікаційних ознак

№	Класифікаційна ознака	Різновид державних банків
1	Алгоритм взаємодії держави та банку	– банки, які перебувають у власності держави – банки, які перебувають під контролем держави – банки, які перебувають під впливом держави
2	Характер участі держави в капіталі	– банки з часткою статутного капіталу, що належить безпосередньо державі – банки з часткою статутного капіталу, що належить державним підприємствам чи установам
3	Спеціалізація банку	– банк розвитку – іпотечний банк – ощадний банк – земельний банк – універсальний банк
4	Частка державної власності у статутному капіталі	– банк зі 100% державної власності на акції – банк, у якому більше 50% статутного капіталу належить державі – банк, у якому менше 50% статутного капіталу належить державі
5	Постійний або тимчасовий характер діяльності банку:	– квазідержавний банк – націоналізований банк – санаційний банк – банк з тимчасовою адміністрацією – банк, який був створений за участю державного капіталу
6	Структура капіталу банку	– банки з цілковито державною формою власності – банки зі змішаною формою власності – банки з муніципальною власністю
7	Корпоративне управління банком	– банки, які управляються державою; – банки з міноритарною участю держави в капіталі та опосередкованим впливом на управління

Джерело: складено автором на основі [20].

У табл. 1.1 ми бачимо, що Огородник В.В. розглядає державні банки під різним кутом. Необхідно звернути більш детальну увагу на окремі класифікаційні ознаки. Розпочнемо зі спеціалізації банку. Державні банки типу банк розвитку, іпотечний банк, ощадний банк та земельний банк можна віднести до спеціалізованих, тому що на них покладається виконання особливих функцій. Окремо виділяють універсальні державні банки, діяльність яких особливо не відрізняється від інших банків.

Наступний розподіл державних банків здійснюється за часткою державної власності у статутному капіталі. Така класифікація необхідна для чіткого

розуміння та розмежування втручання держави у діяльність. З огляду на це, виокремлюють: державні банки, що повною мірою контрольовані державою (100% статутного капіталу належать державі), банки, де держава має значний вплив на діяльність (більше 50% статутного капіталу – державі) та банки, які найменше зазнають державного впливу (менше 50% статутного капіталу – державі). Така класифікація доцільна для того, щоб чітко розуміти який банк є державним банком та банком із державною часткою.

Також варто звернути увагу на розподіл державних банків за характером діяльності банку. Відповідно до даної класифікації виокремлюють квазідержавний банк, націоналізований банк, санаційний банк, банк з тимчасовою адміністрацією та банк, який був створений за участю державного капіталу. Характер діяльності державного банку може бути постійним або тимчасовим, тому що деякі банки утворюються одразу як державні банки, а інші банки стають такими у процесі запобігання банкрутства.

Отже, запропонована класифікація Огородник В.В. досить обширна. Розподіл державних банків охоплює велику кількість класифікаційних ознак, які відповідно можуть бути універсальними та спеціалізованими. Систематизація державних банків у розрізі специфічних класифікаційних ознак найбільш вдало охарактеризовує особливості діяльності банківських установ.

Підсумовуючи усю інформацію, слід відмітити, що автори виокремлюють різні класифікаційні ознаки, тому не існує єдиного погляду щодо класифікації державних банків. Найбільш доцільно буде зійтись на такій класифікації: за видом спеціалізації, часткою державної власності у статутному капіталі та характером діяльності банку, тому що вона є найбільш актуальною, чіткою та зрозумілою. Так при наявності даної класифікації одразу можна зрозуміти основні характеристики державного банку, а саме: вид діяльності, величина впливу держави на діяльність та історичний момент функціонування.

1.2. Роль і місце державних банків

Державні банки відіграють важливу роль в економіці країни, оскільки вони забезпечують фінансову стабільність та підтримують розвиток різних галузей економіки.

Варто зазначити, що деякі науковці виокремлюють цілі, що характерні саме для державних банків. Так до головних цілей державних банків відносять:

1) надання кредитів на інфраструктурні проекти, які є пріоритетними для розвитку важливих галузей та спеціальних регіональних проектів в рамках загальнонаціональних програм (для вирівнювання розвитку) – це завдання банків розвитку;

2) забезпечення системної підтримки розвитку експорту (особливо для пріоритетних галузей), а також імпорту технологій (для модернізації базових та розвитку пріоритетних галузей) – це завдання експортно-імпортних банків;

3) надання фінансової підтримки малому та середньому бізнесу, а також мікрофінансування – це завдання соціальних банків [7].

Виходячи із сформованих цілей державних банків, варто зазначити, що природа діяльності державних банків відрізняється від інших банків. Саме тому функціонування даних банків надзвичайно важливе. Роль державних банків можна описати декількома групами факторів, що пов’язані з:

- недостатнім розвитком фінансового посередництва;
- сферою ідеологічних установок;
- надзвичайними обставинами [21].

Недостатній розвиток фінансового посередництва не може цілком забезпечувати ефективний розподіл ресурсів на ринковій основі. У такій ситуації держава вирішує збільшувати свою участь у банківській системі та брати на себе фінансування проектів, галузей та сфер, які, є менш привабливими для інших банків. Цьому може слугувати ряд причин, до прикладу, ці проекти, галузі та сфери мають довгий термін окупності, великі ризики тощо.

Під ідеологічними установками варто розуміти, що у деяких економіках державне втручання, особливо у банківську систему, вважається як потрібною умовою щодо досягнення соціально-економічних цілей. Таким чином, державна участь у банківських установах, переважно великих, збільшується, внаслідок чого може переважати недобросовісна конкуренція та створюватись монопольний вплив державних банків.

Щодо надзвичайних ситуацій, то у даному випаду держава виявляється змушеною частково або повністю націоналізувати окремі банки. Таке зазвичай відбувається, коли розгортаються фінансові кризи та зменшується швидкими темпами кількість клієнтів та вкладників у кредитних установах.

Для того, щоб у подальшому розглядати діяльність державних банків, необхідно чітко зрозуміти, що повинні роботи дані банки відповідно до своєї природи.

Виходячи з раніше згаданої інформації, варто підкреслити, що з соціальної точки зору діяльність державних банків має бути більш активна в секторах, де спостерігаються провали ринку. У свою чергу дана ситуація може бути пов’язана з асиметрією інформації, нематеріальними активами, великими потребами у зовнішньому фінансуванні. До таких секторів можна віднести сільське господарство (яке потерпає від асиметричної інформації та сукупних потрясінь), науково-інтенсивні сектори, такі як фармацевтична промисловість (з великою часткою нематеріальних активів і потенційно великими вторинними ефектами) або капіталомісткі галузі з тривалими початковими періодами з від’ємним грошовим капіталом (наприклад, аерокосмічна промисловість) [55].

Крім того, цілком можливо, що політики можуть захотіти використовувати державні банки для обмеження нестабільності зайнятості. Тому слід очікувати, що державні банки кредитуватимуть трудомісткі галузі, особливо під час рецесії та за наявності високого рівня безробіття. Водночас державні банки не повинні конкурувати з приватним сектором за фінансування фірм за допомогою альтернативних джерел кредитування або державного сектора. Однак із цього загального твердження є два винятки.

Перший виняток підкреслюється поглядом розвитку, а саме в контексті слабкого інституційного розвитку та загальної недовіри до приватних банків. Державні банки можуть бути єдиними фінансовими установами, які виступають рушійною силою у створенні та розвитку фінансової системи країни, тому що існує недовіра до приватних банків та слабкий інституційний розвиток. Крім того, добре структуровані державні фінансові установи можуть поширювати свій досвід партнерам у приватному секторі, а тому сприяти фінансовому розвитку [55].

Другий виняток пов'язаний з тим, що кредитування приватних банків може надмірно реагувати на рецесію та посилювати бізнес-цикл. Хоча цю проблему можна було б вирішити за допомогою державних гарантій або субсидій, однак для реалізації цих дій може знадобитися час, оскільки вони вимагатимуть певного законодавчого рішення. Таким чином, державні банки можуть відігравати корисну роль у згладжуванні кредитних циклів.

Деякі політики стверджують, що банки державного сектору також можна використовувати як інструмент для непрозорого вирішення цілого класу проблем, які можуть виникнути під час криз. Наприклад, банки державного сектору можуть бути використані як засіб виходу із кризи (поглинання безнадійних кредитів реструктурованих банків) або як інструмент для швидкого розподілу субсидій (приховання їх фіскальних витрат або подолання обмежень політичної економіки) політично чутливим секторам або галузям, які особливо постраждали від кризи. Очевидно, що існує компроміс між витратами та вигодами від наявності такого інструменту. З одного боку, збільшуючи ступінь свободи політиків, державні банки можуть зробити політику більш ефективною. З іншого боку, через зниження прозорості та підзвітності вони збільшують можливості для марнотратства, корупції та патронажу та можуть породжувати серію умовних зобов'язань, які належним чином не враховуються у фіскальних рахунках [55].

Визначаючи місце державних банків в економіці країни, на останок варто підсумувати переваги та недоліки функціонування державних банків.

Розпочнемо з позитивної точки зору діяльності державних банків. Стандартні аргументи на користь державного втручання в банківський сектор можна розділити на чотири групи:

- підтримання безпеки та надійності банківської системи;
- пом’якшення неспроможності ринку через наявність асиметричної інформації;
- фінансування соціально цінних, але фінансово збиткових проектів;
- сприяння фінансовому розвитку та надання доступу до конкурентоспроможних банківських послуг жителям ізольованих районів [55].

Перша група причин пов’язана з підтриманням безпеки та надійності банківської системи, тому що банки за своєю суттю є крихкими інститутами. Тобто вони фінансують неліквідні позики за допомогою короткострокових депозитів, що у свою чергу може призвести до широкого банкрутства банків. Однак крихкість банківської системи сама по собі не виправдовує державного втручання, у разі якщо банкрутство банків не породжує значні негативні зовнішні ефекти. Саме в цьому сенсі банки є особливими, оскільки, окрім посередництва в кредитуванні, вони також надають послуги, які мають суспільний характер, а саме: вони є резервним джерелом ліквідності для всіх інших установ та реалізації монетарної політики. Необхідність державного втручання також зумовлена тим фактом, що через високі коефіцієнти левериджу керівники та власники банків можуть мати сильні стимули здійснювати інвестиційну діяльність, яка є більш ризикованою, ніж та, якій віддали б перевагу вкладники.

Друга група аргументів на користі діяльності державних банків стосується пом’якшення неспроможності ринку через наявність асиметричної інформації. Загалом фінансові ринки, банківська справа зокрема, є інформаційно інтенсивною діяльністю. Інформація, зібрана банками, відіграє певну роль у збільшенні обсягу внутрішніх заощаджень, які спрямовуються на доступні інвестиційні можливості. Крім того, інформацію можна легко знищити, що

збільшує вартість банкрутства банків, оскільки клієнти збанкрутілого банку можуть втратити доступ до кредиту. Крім того, асиметрична інформація може призвести до кредитного нормування, тобто до ситуації, коли хороші проекти недофінансовують (або не фінансуються взагалі) через відсутність інформації, яку можна перевірити. Подібний чином можна зазначити про відносини між вкладниками та банки: відсутність інформації про банк може зумовити відмову вкладників вносити кошти в банки [55].

Третя група причин пов'язана з фінансування соціально цінних, але фінансово збиткових проектів. Приватні кредитори можуть бути незацікавленими у фінансуванні проектів. У цьому плані державні банки відіграють важливу роль, тому що соціально вигідні, але фінансово непривабливі інвестиції залишаються без достатнього фінансування. Також варто зазначити, що приватні банки, як правило, недостатньо реагують на монетарну політику, оскільки вони не сприймають той факт, що збільшуючи кредитування, вони сприяють виведенню економіки з рецесії. До того ж, за відсутності розвинутого ринку капіталу державне втручання може бути виправданим як доповнення до кредитування приватних банків. Адже ринок капіталу саме забезпечує альтернативні джерела фінансування.

Остання група аргументів на користі діяльності державних банків вказує на те, що приватним банкам може бути невигідно відкривати філії в сільській місцевості та віддалених районах, тому державні банки необхідні для надання банківських послуг жителям цих регіонів області. По-перше, якщо споживачі матимуть доступ до банківських послуг, то це призведе до скорочення бідності та підвищення фінансового розвитку загалом. По-друге, у будь-якому випадку споживач має право щодо доступу до фінансових послуг. У свою чергу держава повинна докладати усіх зусиль, щоб такий доступ був загально забезпеченим [55].

На противагу усім наведеним вище аргументам діяльності державних банків, виокремлюють також негативні сторони втручання держави у банківський сектор.

Вважається, що державні банки продукують ряд проблем. Головна критика сходиться до того, що вони:

- перешкоджають сумлінній конкуренції;
- сприяють неефективному використанню бюджетних засобів і корупції;
- стримують формування повноцінних фінансових ринків і системи ринкового розподілу ресурсів [21].

Головна причина цих проблем полягає у площині менеджменту. Тобто, під час прийняття рішень виникають, по суті, нерозв'язні питання: як повинна поводитися держава – як звичайний власник або як орган грошово-кредитного регулювання, як великий позичальник або кредитор, як податковий орган або як благодійний фонд. Цей конфлікт інтересів заважає банку з державною участю вчасно реагувати на швидкі та мінливі ринкові умови [21].

Державні банки зазвичай мають менш ефективний менеджмент, оскільки вони можуть бути впевнені в тому, що держава покриє їхні збитки. Це може призвести до того, що вони здійснюватимуть більш ризикову діяльність або працюватимуть під впливом державної політики, а не економічної доцільності. Коли держава більше не може чи немає бажання скеровувати кошти до державних банків, вони стикаються зі значними фінансовими труднощами.

Потрібно, щоб держава, втручаючись у банківський сектор, діяла прозоро і була підзвітною під час прийняття рішень, дотримувалася конкретно визначених правил та мала окрему систему контролю над державними банками з метою забезпечення якісного функціонування банків та економічних стимулів для збільшення ефективності їхньої роботи.

Підсумовуючи вищезазначене, варто зауважити, що державні банки мають як свої переваги, так і недоліки. Початкові задуми щодо втручання держави у банківський сектор передбачають забезпечення стабільність в економіці через забезпечення ліквідності, кредитів, а також забезпечення кредитування пріоритетних галузей. Окрім цього державні банки забезпечують фінансовий розвиток та надають доступ до конкурентоспроможних банківських послуг

жителям ізольованих районів. Головне не потрібно зловживати втручанням держави у банківський сектор, тому що зазвичай державні банки можуть стати предметом політичного впливу, що у свою чергу може призвести до зниження їх ефективності та вплинути на прийняття рішень в економіці. Також вони можуть бути менш прозорими в порівнянні з приватними банками, що може призвести до меншої довіри до них з боку інших фінансових установ та інвесторів.

Отже, роль державних банків в економіці повинна розглядатись в контексті конкретної країни та її економічної ситуації. У загальному, державні банки відіграють важливу роль в забезпеченні стабільності та розвитку економічної системи країни, що дає їм важливе місце в економічному житті держави.

1.3. Оцінка ефективності діяльності державних банків

Зважаючи на важливість державних банків у банківській системі та економіці країни загалом, необхідно оцінювати ефективність діяльності даних банків в умовах економічного середовища, що постійно змінюється, та викликів, що стоять перед економікою. Наприклад, під час кризи, якщо державний банк виявляється неефективним, це може призвести до зростання кількості неплатоспроможних боржників та загрози для фінансової стійкості країни в цілому.

Оцінка ефективності діяльності державних банків здійснюється за рахунок певних показників та методів. Дане завдання досить нелегке, тому що на сьогоднішній день немає єдиного підходу, який дає змогу провести оцінку конкретного набору методів.

Для того щоб оцінювати ефективність діяльності державних банків, насамперед потрібно визначити суть даного поняття.

Під ефективністю банківської діяльності розуміють кількісно-якісну характеристику, що відображає здатність досягати визначеної цілі при оптимальному співвідношенні витрачених ресурсів і отриманих результатів за

умови врахування всіх факторів впливу та альтернативних сценаріїв ведення банківського бізнесу [42].

Важливо відмітити, що оцінка ефективності діяльності банків може здійснюватися з різних причин. Виокремлюють три основні групи джерела потреби отримання такої інформації:

- оперативне управління і контроль за діяльністю банку, що здійснюється вищим або середнім менеджментом;
- стратегічне управління банком, що здійснюється його вищим керівництвом і для чого потрібна комплексна оцінка банківської діяльності, а не окремих її аспектів;
- зовнішні стейкхолдери: національний банк, державні організації, потенційні клієнти, майбутні інвестори тощо. Причому для клієнтів та інвесторів ефективність діяльності банку є запорукою власної успішності; для організацій, що здійснюють зовнішній контроль, це необхідність діагностики, регулювання та контролю функціонування як окремих банків, так і банківської системи загалом [10].

З огляду наведеної вище інформації, можна підсумувати, що оцінка ефективності діяльності банку є необхідною для операційного та стратегічного управління банком, а також для задоволення потреб зовнішніх стейкхолдерів. Таким чином, це підтверджує, що здійснення оцінки є важливим і актуальним процесом для різних зацікавлених сторін.

З рис. 1.1 можна побачити, що інструменти оцінювання умовно можна поділити на дві групи методичних підходів, а саме бухгалтерський та економічний/ виробничий.

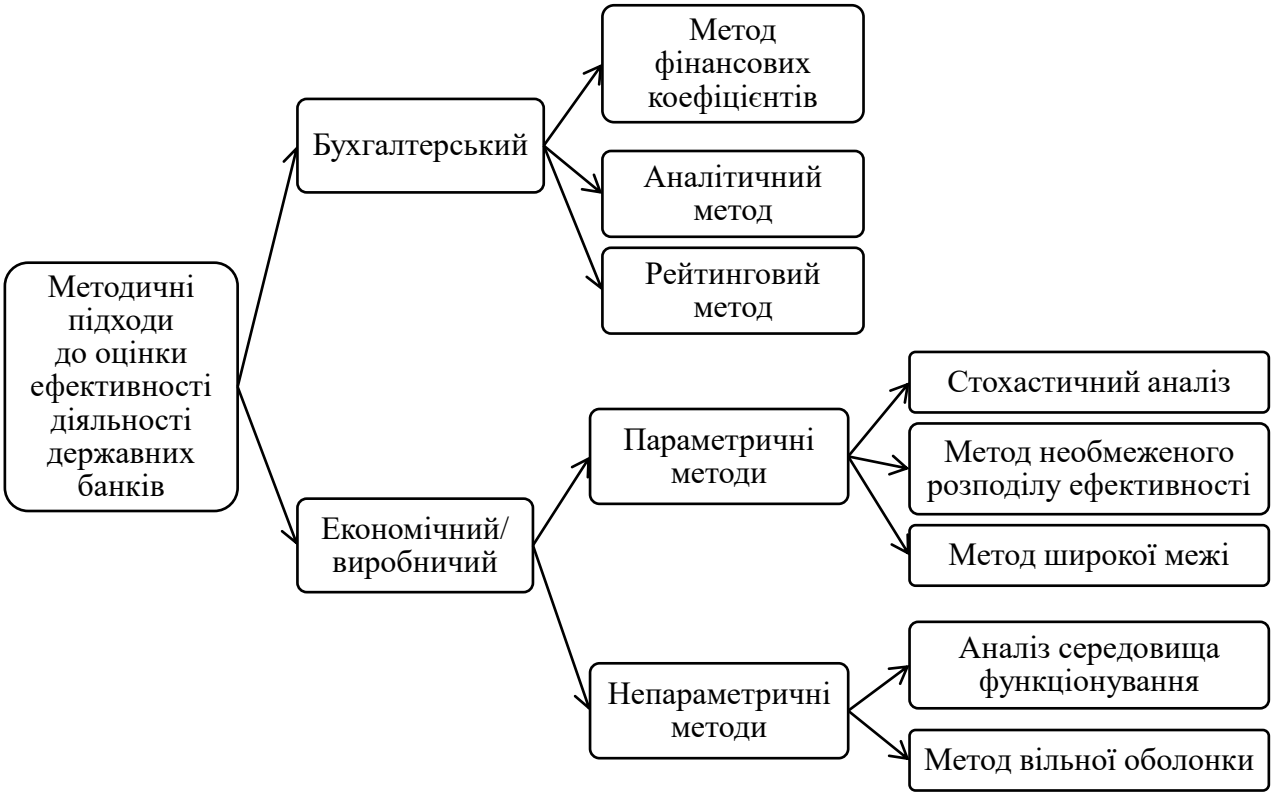

Рис. 1.1. Методи оцінки ефективності діяльності державних банків

Джерело: складено автором на основі [4].

В основі бухгалтерського методичного підходу лежить оцінювання доходності (прибутковості) банку. Тому найчастіше використовують метод фінансових коефіцієнтів. Так ефективність діяльності банку представляється відносно розрахункова величина. Основними показниками ефективності виступають показники рентабельності активів (ROA) та рентабельності капіталу (ROE), чиста процентна маржа, чистий спред, продуктивність праці, рентабельність витрат тощо [4].

Перевагою використання бухгалтерського методичного підходу є нескладність та зрозумілість. Водночас підхід має певні обмеження. Зокрема він не бере до уваги стохастичність, багатофакторність та відносність. Крім того, використання фінансових коефіцієнтів не дає можливості виокремити перспективні напрямки розвитку діяльності банку, оскільки такі показники віддзеркалюють лише ефективність минулого періоду. Для одержання повноцінної оцінки потрібно застосовувати інтегровані показники, що

включають у себе декілька вагових коефіцієнтів. Ще одним недоліком застосування даного підходу є те, що виникає проблема при зіставленні фінансових результатів, отриманих внаслідок оцінки ефективності, тому що підхід не чітко визначений, що може нести за собою відмінність у аналізі тієї самої банківської установи.

Також варто зазначити про аналітичну модель Дюпона або методика декомпозиційного аналізу прибутковості власного капіталу. Дана модель ґрунтується теж на методі фінансових коефіцієнтів, хоч вона і дозволяє виявляти фактори, які впливають на прибутковість капіталу банку. Розглянутий підхід ототожнює поняття ефективності діяльності з рентабельністю, дозволяючи оцінити, тим самим, лише одну із сторін ефективної діяльності банку [4].

Щодо економічного/виробничого методичного підходу до оцінки, то в його основі лежить економіко-математичне моделювання. Відповідно до даного підходу ефективність банківської установи розглядається у розрізі процесу виробництва, основною метою якого виступає мінімізація витрат та максимізація прибутку. У свою чергу оцінка ефективності банку за економічним підходом поділяється на параметричні та непараметричні методи оцінки.

Непараметричні методи дозволяють оцінити відносну ефективність діяльності банків (технологічний аспект ефективності) та включають у себе наступні методи:

- аналіз середовища функціонування (DEA – Data Envelopment Analysis), що передбачає можливість взаємозаміни ресурсів в процесі виробництва банківських продуктів;
- метод вільної оболонки (FDH – Free Disposal Hull), що виключає можливість взаємозаміни ресурсів [4].

Непараметричні методи оцінки ефективності діяльності банку мають як свої переваги так і недоліки. До переваг варто віднести, що вони дають можливість включати багато факторів, які позначаються на вхідних та вихідних параметрах. Недоліком є те, що використання даних методів не враховує

ймовірність допущення помилок та оцінка здійснюється тільки технологічної сторони ефективності.

Параметричні методи оцінки дозволяють проаналізувати алокативну ефективність, тобто здатність найкраще керувати ресурсами, враховуючи їх ціну. Також вони беруть до уваги випадкову помилку та включають у себе:

- стохастичний аналіз (SFA – Stochastic Frontier Analysis), що дозволяє окремо оцінити вплив параметру неефективності та випадкової помилки на рівень ефективності;
- метод необмеженого розподілу ефективності (DFA – Distribution Free Approach), що передбачає незмінний рівень ефективності діяльності окремого банку протягом певного періоду часу, ігноруючи тим самим вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на діяльність банку;
- метод широкої межі (TFA – Think Frontier Analysis) – використовується для оцінки середнього рівня ефективності у виборці банків [4].

Підсумовуючи особливості параметричних методів, варто зазначити, що вони є стохастичними та статистичними. Тобто розкривають оцінений рівень ефективності банку, а не суто розрахунок, та розкривають цінність отриманого рішення. Окрім цього, методи включають ймовірність допущення помилок. В той час, параметричні методи мають певні недоліки. Функціональна форма виробничих можливостей, змінних та форма розподілу випадкових помилок апріорі невідомі і потребують визначення, що збільшує суб'єктивність кінцевих результатів оцінки [43].

Окрім цього, потрібно зазначити, що діяльність банку піддається впливу факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. У свою чергу вони відображаються на оцінці ефективності діяльності банку (рис. 1.2).

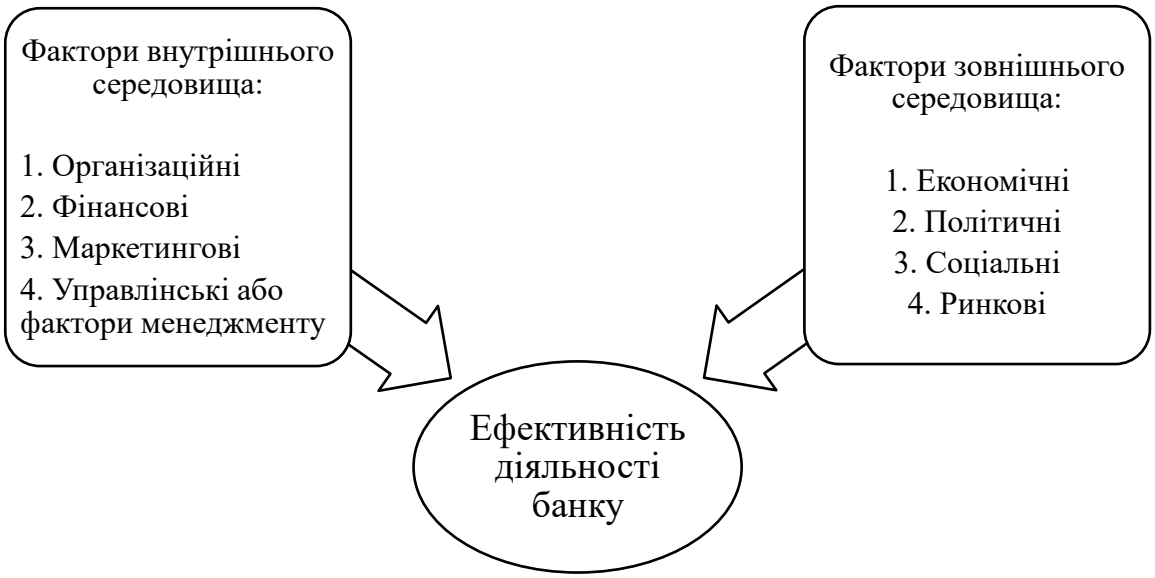

Рис. 1.2. Фактори впливу на оцінку ефективності банківської діяльності

Джерело: складено автором на основі [44].

Під внутрішніми факторами впливу потрібно розуміти ті, які безпосередньо попадають під вплив банківської установи, вони є особливими для конкретного банку. Такі фактори можна класифікувати на організаційні (структура діяльності та банківської установи, організаційні процедури тощо), фінансові (прибутковість, ліквідність, стійкість тощо), маркетингові (реклами, імідж, відносини з громадськістю тощо), управлінські або фактори менеджменту (кадри, відкритість та здатність до інновацій, якість управління тощо) [44].

Щодо зовнішніх факторів впливу, то сюди потрібно включати ті фактори, які вже не підлягають під вплив банку та характерні для усієї банківської системи. Також вони ніяким чином не можуть бути змінені. До таких факторів відносять: економічні (стан економіки держави, курси валют, умови господарювання тощо), політичні (політична стабільність, законодавча база, відносини з іншими державами тощо); соціальні (соціальний захист, соціальний захист, рівень доходів населення тощо) та ринкові (рівень конкуренції, рівень інноваційності, розвиток інфраструктури тощо) [44].

Відповідно діяльність банку постійно піддається впливу різноманітних факторів як з внутрішнього, так і з зовнішнього середовища, тому необхідний

відповідний менеджмент для їх ефективного управління. Перелічені фактори відображаються на ефективності державних банків по-різному. Особливу увагу потрібно звернути на групу зовнішнього середовища, а саме політичних факторів. Державні банки можуть попадати під значний вплив політики, особливо в негативному значені. Таким чином, банки фінансують певні проекти, державні підприємства, що прямо чи опосередковано мають зв’язок з політиками. Водночас такого роду фінансування може не бути економічно обґрунтованим чи вигідним зі сторони банківської діяльності. Політичні фактори можуть сильно впливати на ефективність діяльності державних банків, тому при можливості треба зменшувати їх вплив, унеможливлювати втручання політичної сторони, проте оскільки банки не можуть змінювати фактори такого типу, то потрібно, щоб зміни здійснювались на законодавчому рівні.

Окрім політичних факторів зовнішнього впливу, потрібно звернути увагу на соціальні фактори впливу. Держава, в ході виконання соціальної політики, повинна підтримувати державні банки щодо соціальної діяльності (кредитування соціальних програм, проектів тощо), адже успішна реалізація даної сфери потребує значні обсяги додаткових фінансових ресурсів.

Отже, оцінка ефективності діяльності державних банків допомагає визначити та підвищити їх фінансову стійкість, покращити якість послуг та знизити витрати. Це також допомагає уникнути ризиків для держави, пов'язаних з можливими банкрутствами та іншими фінансовими проблемами державних банків. Також оцінка ефективності діяльності дає змогу визначити пріоритети розвитку банку на майбутнє.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності державних банків

Механізм державного регулювання банківської сфери господарювання передбачає три складові: нормативно-правове забезпечення, організаційне забезпечення, форми та методи регулювання банківської діяльності [36].

Нормативно-правове забезпечення діяльності банків, зокрема державних банків, є надзвичайно важливим для забезпечення фінансової стабільності в економіці. Так як банки є ключовими гравцями на фінансовому ринку, і їх діяльність має значний вплив на всю економіку. У разі неправильної діяльності банків можуть виникати серйозні проблеми, такі як банкрутство, що можуть призвести до кризи в економіці. Тому регулюючі органи встановлюють правила, які банки повинні дотримуватися, щоб забезпечити безпеку вкладів та фінансову стійкість. Ці правила також встановлюють вимоги до капіталу та ліквідності банків.

До нормативно-правового забезпечення діяльності державних банків відноситься законодавчі акти, що регулюють діяльність у банківській сфері, а саме найголовнішими є: Закон України (далі – ЗУ) № 2121-III від 07.12.2000 «Про банки і банківську діяльність» та ЗУ «Про Національний банк України» № 679-XIУ від 20.06.1999 р.

Базовим законодавчим актом є ЗУ № 2121-III від 07.12.2000 «Про банки і банківську діяльність». Національний банк України (далі – НБУ), відповідно до цього закону, має повноваження щодо регулювання та банківського нагляду над державними банками.

ЗУ «Про банки і банківську діяльність» встановлює правові засади функціонування банків, водночас державних банків, та банківської системи в Україні. В цьому законі визначені права та обов'язки банків, особливості

створення, державної реєстрації, ліцензування діяльності та реорганізації банків, порядок їх діяльності та нагляду за ними, а також процедури їх ліквідації.

Варто відмітити, що згідно зі ст. 2 «Визначення термінів» даного закону, до банку відносять юридичну особу, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги [26]. Водночас, як відомо, на сьогоднішній день не існує єдиного визначення щодо категорії «державний банк». Відповідно у ст. 7 «Державні банки» даного закону надається визначення державного банку, а саме під ним розуміється банк, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі, та який може існувати лише у формі акціонерного товариства [26].

Виходячи зі структури ЗУ «Про банки і банківську діяльність», у главі 1 «Загальні положення» виокремлена стаття 7, де визначають особливі характеристики державних банків. Згідно з нею, держава є одним акціонером банку і представлена Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ), який здійснює управління корпоративними правами та є вищим органом управління банку. Також існують інші органи управління, а саме наглядова рада та правління державного банку.

Вищий орган державного банку має певний перелік завдань, які підлягають саме під його компетенцію та не можуть бути доручені іншим органам правління. До прикладу вищий орган затверджує статут банку, який відповідає усім критеріям ЗУ. Також даний орган управління не задіяний у поточному управлінні діяльності банку. Прийнятті рішення повинні бути в обов’язковому порядку затвердженні актами КМУ. Окрім цього вищий орган має перевагу в одержані усієї необхідної інформації про діяльність банку з метою виконання його повноважень.

Щодо наглядової ради державного банку, то вона складається з дев’яти членів, з яких: шість членів є незалежними, а три члени є представниками держави. У свою чергу один представник держави у наглядовій раді державного банку призначається вищим органом за поданням Президента України, один – за поданням КМУ та один – за поданням профільного Комітету Верховної Ради

України, до предметів відання якого належать питання банківської діяльності. Незалежні члени і представники держави у наглядовій раді державного банку мають рівні права та обов'язки [26].

До того ж між державним банком та КМУ може укладатися рамкова угода про взаємодію, якою врегульовуються питання взаємодії між державним банком, КМУ та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики [26].

З приводу формулювання головних напрямів діяльності державного банку, то цим питанням займається вищий орган управління. Затим на основі даних напрямів наглядова рада визначає та схвалює стратегію розвитку державного банку, яка у свою чергу затверджується вищим органом. Однак дана стратегія може бути не прийнята через невідповідність певним умовам та повернута на доопрацювання. Якщо на наступний раз стратегія розвитку банку знову не затверджується, то у такому випадку вищий орган має право зупини діяльність наглядової ради та розпустити її.

Також варто відмітити, що у разі набуття державою права власності на 100 відсотків акцій банку положення починають застосовуватися до такого банку через один рік. У разі часткового або повного відчуження державою належних їй акцій такий банк втрачає статус державного на наступний день. Далі наглядова рада банку повинна протягом одного місяця скликати загальні збори акціонерів з метою приведення статуту та діяльності банку у відповідність до вимог ЗУ та нормативно-правових актів НБУ [26].

Виходячи з вище наведеної інформації, варто підсумувати, що ЗУ № 2121-III від 07.12.2000 «Про банки і банківську діяльність» не надає детальної інформації щодо специфіки функцій державних банків, впровадження діяльності, особливості банківських послуг тощо. В основному він зазначає про управління державним банком. Якщо порівняти державні банки з приватними, то можна виявити, що їхня діяльність нічим не відрізняється окрім статутного капіталу, де домінує частка держави.

Окрім законодавчих актів України, важливу роль у нормативно-правовому забезпечені діяльності державних банків посідають постанови Правління НБУ, які подаються у вигляді положення, інструкцій та правил, що у свою чергу не суперечать законам та іншим законодавчим актам України.

До прикладу, рішення Правління НБУ № 803-рш від 15.12.2017 «Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні» зазначає яких нормативів повинні дотримуватись банки. Зокрема в даний перелік включають: нормативи капіталу (а саме: мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), достатності регулятивного капіталу (Н2), достатності основного капіталу (Н3)); нормативи ліквідності (а саме: коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами та в іноземній валюті, коефіцієнт чистого стабільного фінансування), нормативи кредитного ризику (а саме: максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), великих кредитних ризиків (Н8), максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)), нормативи інвестування (інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), загальної суми інвестування (Н12)) [31].

Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» вказує на те, що банк повинен формувати буфери капіталу, а саме: буфер консервації, контрциклічний буфер, буфер системного ризику, буфер системної важливості, якщо банк набув статусу системно важливого банку. Банки, у тому числі державні, формують їх задля підвищення здатності протидіяти ризикам у період фінансової та економічної нестабільності [27].

Окрему увагу варто приділити постанові Правління НБУ №18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». Відповідно до якої в умовах повномасштабного вторгнення:

- банки продовжують роботу з урахуванням обмежень, визначених цією постановою;

- зняття готівки обмежується в обсязі 100 000 грн в день (не враховуючи виплати заробітної плати та соціальних виплат), крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів НБУ без нарахування та зняття комісій;
- безготівкові розрахунки здійснюються без обмежень;
- забороняється видача готівкових коштів в іноземній валюті з рахунку клієнта в іноземній валюті в обсязі, що перевищує в еквіваленті 100000 гривень у день (без урахування комісії банку), крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів НБУ;
- платежі Уряду здійснюються без обмежень згідно законодавства про особливий період;
- банкомати підкріплюються готівкою без обмежень;
- банки забезпечують роботу відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення;
- доступ до сейфових скриньок забезпечується в безперебійному режимі [29].

Отже, нормативно-правове забезпечення діяльності державних банків має на меті забезпечити захист інтересів клієнтів, зберегти фінансову стабільність в економіці та зменшити ризики для банківської системи в цілому. Крім того, це забезпечує надійність та довіру до банків, що є важливим для їх успішної діяльності та забезпечення розвитку фінансової системи в цілому.

2.2. Функціонування державних банків

Перед тим як перейти до аналізу діяльності державних банків, насамперед потрібно зрозуміти як вони виникли та сформувались у банківській системі України.

Тригуб О.В. виділяє п’ять головних етапів еволюції системи державних банків в Україні. Перший етап бере початок з 1991 р., з дня набуття Україною незалежності, та триває близько 10 років. На даному етапі були створені два державні банки, а саме: акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» (далі – Ощадбанк) та акціонерне товариство «Державний експортно-імпортний банк України» (далі – Укрексімбанк), які функціонують до сьогоднішнього дня. Однак це були не єдині банки з державним статутним капіталом, а також до них відносили: акціонерне товариство «Укрсоцбанк» (далі – Укрсоцбанк), акціонерний комерційний агропромисловий банк «Україна» (далі – Україна) та публічне акціонерне товариство акціонерний комерційний «Промислово-інвестиційний банк» (далі – Промінвестбанк), які згодом перестали бути державними, тому що були акціоновані їх клієнтами та персоналом. Разом з тим держава брала участь у заснуванні інших банків, що були пов’язані із стратегічно важливими державними підприємствами. Перший етап еволюції характеризується невизначеність економічної та політичної ситуації в країні та прагненням змінити модель банківської системи, що передувала раніше, фундаментом якої були державні банки. Другий етап еволюції відзначається створенням у 2004 р. державного банку – акціонерного товариства «Український банк реконструкції та розвитку» (далі – УБРР) з метою підтримки розвитку інноваційної діяльності через надання банківських послуг підприємствам, що займаються інноваційною діяльністю. Третій етап розвитку був спричинений світовою фінансовою кризою, тому що стан банківської системи погіршився і держава повинна була докапіталізувати певні банки, які були проблемними, а саме: публічне акціонерне товариство акціонерний банк «Укргазбанк» (далі – Укргазбанк), публічне акціонерне товариство акціонерний

комерційний банк «Київ» (далі – АКБ Київ) та публічне акціонерне товариство «Родовід Банк» (далі – Родовід Банк). Таким чином зазначені банки стали державними задля забезпечення фінансової стабільності банківської системи. Передумовою для четвертого етапу стали процеси реформування фондового ринку України. Так у 2013 р. було створено ще один державний банк, а саме публічне акціонерне товариство «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках» (далі – Розрахунковий центр). Окрім цього, задля запровадження дієвого механізму фінансового забезпечення агропромислового комплексу та створення ефективної системи управління державними сільгоспугіддями у тому ж році створили державний банк – публічне акціонерне товариство «Державний земельний банк» (далі – Державний земельний банк). Останній, п'ятий, етап пов'язаний з перебігом подій 2014-2015 рр., тому що вони понесли за собою багато нових викликів для державних банків [39].

У свою чергу, Огородник В. В. розглядає еволюцію державних банків в контексті загального розвитку банківської системи. Так виокремлюють 8 етапів розвитку банківської системи:

1. 1991–1995 рр. Упродовж цього етапу створювалась дворівнева банківська система. Кількість комерційних банків стрімко зростала. На кінець 1995 р. в Україні було зареєстровано 230 банків, з них два – державні (Ощадний та Укрексімбанк);
2. 1996–1998 рр. (до фінансової кризи). Банки не виконували в повному обсязі функції фінансового посередника. У даний період діяло 227–229 банків, серед яких два було державних (частка державного капіталу в банківській системі незмінна);
3. 1998 р. (після фінансової кризи) – 01.01.2000. Даний етап характеризується розбудовою банківської системи в умовах подолання наслідків фінансової кризи;

4. 2000–2006 рр. На четвертому етапі розвитку відбувалось збільшення стабільності та прибутковості банків. Також швидкими темпами зростала частка іноземного капіталу у банківській системі;
5. 2006–2008 рр. П’ятий етап характеризується «кредитний бумом», тобто здійснювалась активізація усіх видів кредитування;
6. 2008–2010 рр. Даний етап пов’язаний з настанням світової фінансової кризи та подоланням її наслідків;
7. 2011–2013 рр. На сьомому етапі відбувалось відновлення кредитування та робота з проблемною заборгованістю;
8. 2014 р. – до сьогодні. Останній етап характерний переважаючою роллю державних банків [17].

У рамках виділених етапів розвитку банківської системи, автором визначається як змінювалась частка державних банків. Перший, другий, третій етапи характеризуються спадною часткою державної участі в капіталі, четвертий та п’ятий – стабільно низькою часткою державної участі, шостий, сьомий, восьмий – стрімко зростаючою часткою державних банків.

Таблиця. 2.1

Характеристика етапів розвитку державних банків в Україні

Етапи	Роки	Характеристика основних подій
1	1991-2007	Від початку здобуття незалежності України до фінансової кризи. 1991 р. – формування банківського сектора, функціонування двох державних банків Ощадбанк та Укрексімбанк, які були створені за рішенням КМУ. 2004 р. – створення державного банку УБРР. Мета: сприяння розвитку інноваційної діяльності. Питома вага держави у банківському секторі була незначною та не перевищувала 10%.
2	2008-2009	Під впливом фінансової кризи 2008-2009 рр. фінансовий стан багатьох українських банків, у тому числі державних, значно погіршився. Частка держави на ринку банківських послуг зросла до 17%.
3	2010-2012	Подолання наслідки фінансової кризи та відновлення економіки. 2009-2011 рр. – рекапіталізація банків: Родовід Банк, АКБ Київ та Укргазбанк як наслідок збільшення державної частки власності. 2012 р. – створення Державного земельного банку з метою підтримки стратегічно важливого для держави аграрного сектора. Частка державних банків становила близько 20% ринку.

Продовження табл. 2.1

4	2013-2015	2013 р. – створення державного банку Розрахунковий центр. На початку 2014 р. розпочалася політична криза, яка призвела до виведення з ринку великої кількості неплатоспроможних банків. Питома вага держави у банківському секторі зросла до 30%.
5	2016- до сьогодення	2016 р. був багатим на події: - продаж китайським інвесторам УБРР; - виведення з ринку Родовід Банк; - ліквідація АКБ Київ; - Державний земельний банк був визнаний неплатоспроможним; - націоналізація акціонерного товариства комерційний банк «Приватбанк» (далі – Приватбанк) задля збереження стабільності фінансової системи та коштів вкладників. Питома вага активів державних банків на ринку досягла до 50% (через приватизацію Приватбанк) та становить у цих межах в останні роки. 2021 р. – зміна діяльності Розрахункового центру з банківської на клірингову

Джерело: складено автором на основі [11, 19, 35, 39, 40].

З огляду на наведені вище версії еволюції, потрібно підсумувати етапи розвитку державних банків та доповнити їх останніми подіями. Таким чином, у табл. 2.1. можна побачити 5 основних етапів розвитку діяльності державних банків. В основу періодизації було покладено два фактори: події, що впливали на формування державних банків, та частка державної участі у капіталі.

Необхідно підкреслити, що на розвиток державного банківського сектору впливали різноманітні чинники, які у свою чергу можна поділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні чинники включають у себе: недопущення банкрутства банків, які є системно важливі для банківського сектору (Приватбанк) та вплив кризових подій на банки (Родовід Банк, АКБ Київ, Укргазбанк). Щодо зовнішніх чинників впливу, то до них належать: історичні аспект (Ощадбанк, Укрексімбанк) та потреба реалізації специфічних функцій, що не притаманні приватним банкам (УБРР, Державний земельний банк, Розрахунковий центр).

Підсумовуючи етапи розвитку державного банківського сектору, варто зазначити, що на кінець 2022 р. до державних банків відносять: Ощадбанк, Укрексімбанк, Укргазбанк та ПриватБанк.

Таблиця 2.2

Характеристика державних банків станом на 01.01.2023 р.

№	Державний банк	Частка чистих активів банку у банківській системі, %	Частка чистих активів банку у державному банківському секторі, %	Історія розвитку
1	Ощадбанк	12	23	Створено у 1991 р на базі установ Ощадбанку СРСР в Україні. Від початку своєї діяльності функціонує як державний банк.
2	Укрексімбанк	10	20	Створено у 1992 р. указом Президента. Від початку своєї діяльності функціонує як державний банк.
3	Укргазбанк	6	11	Створено у 1995 р. приватними власниками. У 2009 р. був націоналізованим.
4	ПриватБанк	23	46	Створено у 1992 р. приватними власниками. У 2016 р. банк був визнаний неплатоспроможним та націоналізованим.

Джерело: складено автором на основі [11, 14, 19, 39].

З табл. 2.2 ми бачимо, що два банки були державними від початку їхнього створення, інших два – стали державними внаслідок приватизації щоб забезпечити фінансову стабільність банківського сектору. Наразі ПриватБанк найбільший державний банк, який у 2022 р. займав 23% усього банківського сектору та 46% державного (за чистими активами). Укрексімбанк та Ощадбанк практично однакові за розміром чистих активів та становлять 10% та 12% усього ринку банківських послуг відповідно (20% та 23% державного ринку відповідно). Укргазбанк має найменшу питому вагу у чистих активах серед державних банків, однак вагому частку порівняно з іншими банками, а саме: займає 6% усього банківського сектору та 11% державного.

Тепер приступимо до аналізу діяльності банківського сектора України, а саме у розрізі банківських груп. Дану класифікацію схвалює НБУ кожного року. У 2022 р. затвердження було здійснене Комітетом з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду платіжних систем від 28 лютого 2022 року № 20/399-рк [34]. Відповідно до зазначеного затвердження банківські

установи поділяються на банки з державною часткою, банки з іноземним капіталом та банки з приватним капіталом.

До 2015 р. розподіл банківських установ на групи здійснювався за іншим критерієм, а саме у розмірі активів: група I (активи більше 15 000 млн. грн.), група II (активи – 5 000 млн. грн.), група III: (активи – 3 000 млн. грн.), група IV (активи менше 3 000 млн. грн.) [30].

У 2016 р. НБУ почав видозмінювати підхід, тому визначив нові критерії для окремих груп банків на даний рік. Про це йшлося у рішенні Комітету з питань нагляду і регулювання діяльності банків, нагляду платіжних систем від 31 грудня 2015 р. № 657. Згідно з документом, банки були згруповані на: банки з державною часткою (понад 75%), банки іноземних банківських груп, групу I (частка активів яких більше 0,5% активів банківської системи), група II (частка активів яких менше 0,5% активів банківської системи) [15].

В межах даного дослідження аналіз державного банківського сектору здійснений у порівнянні з іншими банківськими групами з метою демонстрації ролі державних банків на ринку та відобразити як загальну ринкову тенденцію, так і окремих банківських груп.

Розпочнемо аналіз державного банківського сектору у розрізі основних показників балансу, а саме з динаміки загальних та чистих активів (рис. 2.1). Загальні активи та чисті активи державних банків за досліджуваний період зросли на 26% та 60% відповідно (загальне зростання ринку було 40% та 72% відповідно). Найбільші темпи змін загальних активів та чистих активів державного сектору були у 2022 році, що становили 23% та 24% відповідно. Якщо розглядати питому вагу державних банків за загальними активами, то банки займали найбільшу частку ринку у 2019 р. – 60%, а найменшу у 2021 р. – 50%. Щодо питомої ваги державного сектору у чистих активах, то спостерігаються аналогічні зміни: максимальна доля ринку у 2019 р. – 55%, мінімальна у 2021 р. – 47%. Дані зміни пов’язані зі зменшенням кількості державних банків та зростання активів банків з приватним капіталом.

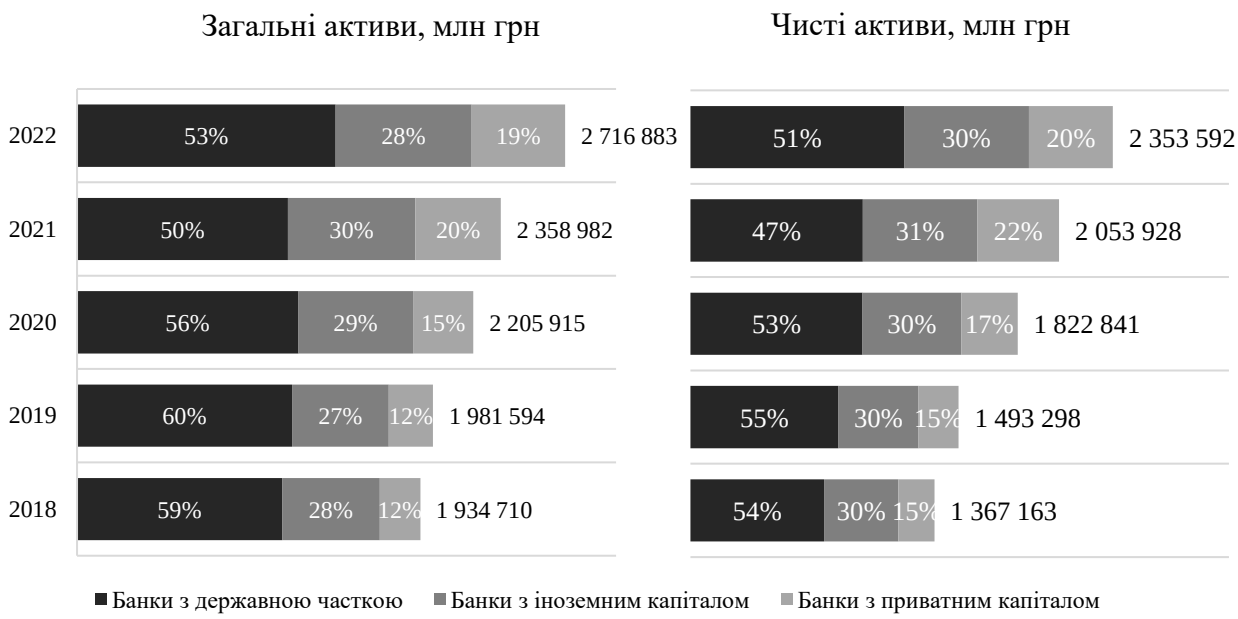

Рис. 2.1. Динаміка загальних та чистих активів у розрізі банківських груп за 2018-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [14].

Тепер перейдемо до аналізу динаміки наданих кредитів та заборгованості клієнтів (рис. 2.2). Найбільша частка наданих кредитів та заборгованості клієнтів припадає на банки з державною часткою та банки з іноземним капіталом, а саме у 2022 р. частка становить 44% та 34% відповідно.

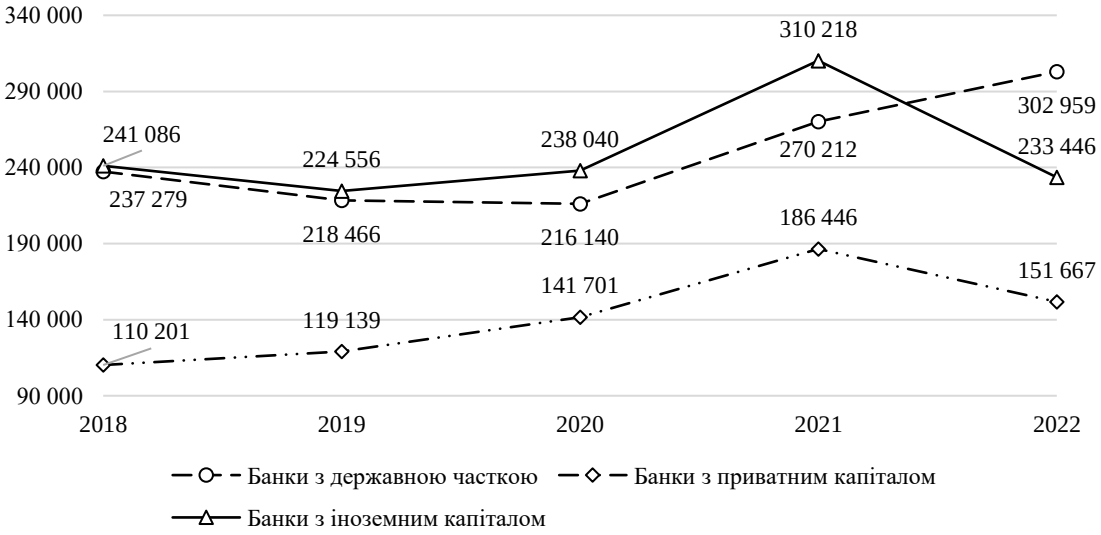

Рис. 2.2. Динаміка наданих кредитів та заборгованості клієнтів за 2018-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [14].

Стосовно кредиторської діяльності державних банків, то спостерігається зменшення даного напрямку у 2019-2020 рр. (на 8% та 1% відповідно). У 2021 р. кредиторська діяльність державних банків відновилась та зросла на 25%, що пов’язано з запровадженням державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». У 2022 р. надання кредитів та заборгованість клієнтів державного банківського сектору продовжувало збільшуватись, а саме на 12%. Тим часом динаміка даного показника зменшується за іншими банківськими групами. Дана тенденція обумовлена сучасними викликами з якими зіштовхнулись банки.

Згадуючи про кредиторську діяльність, варто приділити увагу непрацюючим кредитам. Дане питання особливо актуальне у теперішній час. Під непрацюючим кредитом розуміють банківський кредит, який несвоєчасно погашений через те, що позичальник не здійснив заплановані платежі протягом визначеного періоду [57].

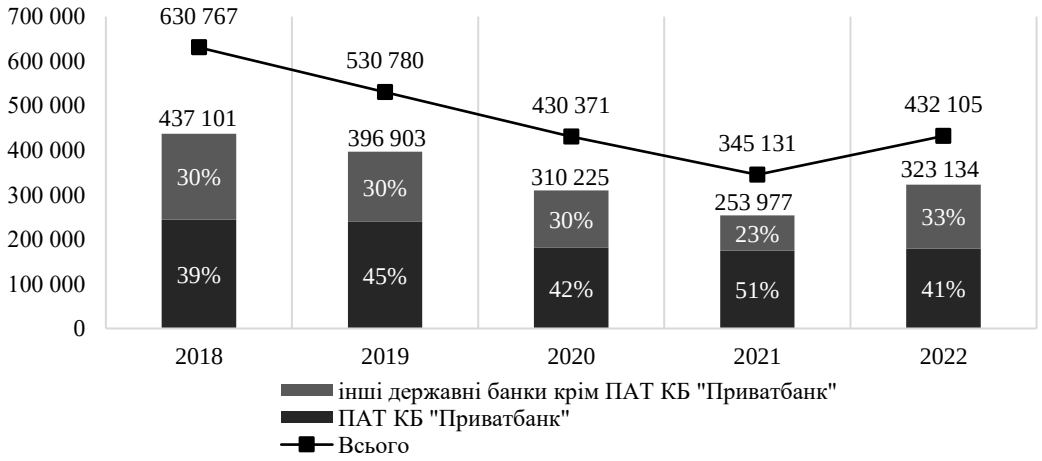

Рис. 2.3. Динаміка непрацюючих кредитів за 2018-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [14].

На рис. 2.3 зображена динаміка непрацюючих кредитів. У період 2018-2021 рр. загальна кількість проблемних кредитів зменшувалась. Вагома частка даного показника припадає на державний банківський сектор. Так питома вага державних банків зросла з 69% у 2018 р. до 75% у 2022 р.. У свою чергу варто зазначити, що Приватбанку належить найбільша частина проблемних кредитів, максимальна питома вага яких була у 2021 р. та становила 51% [1].

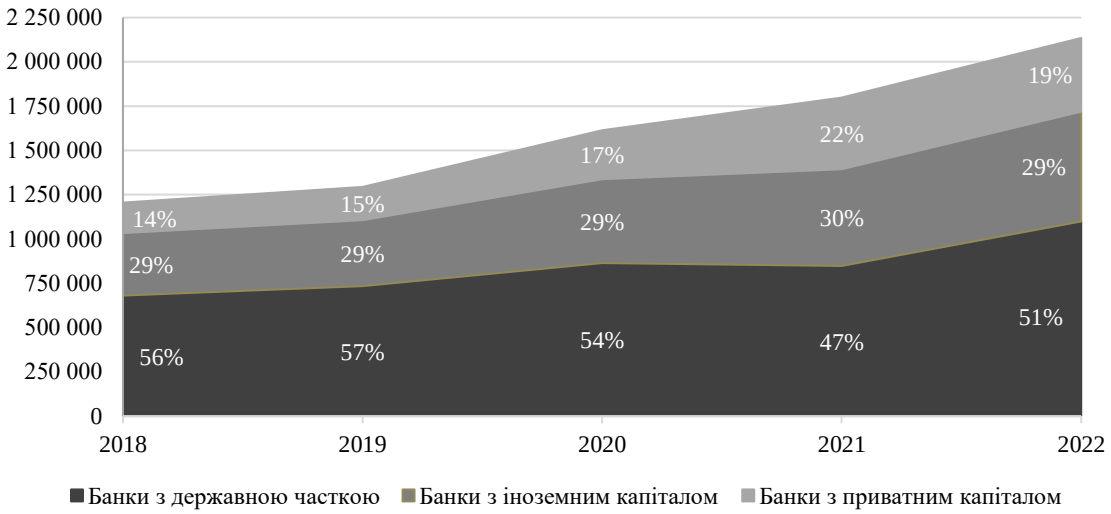

Рис. 2.4. Зобов'язання банківських установ у 2018-2022 рр, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [14].

Далі варто розглянути зобов'язання банківських установ. З рис. 2.4. ми бачимо, що вагома частина зобов'язань банківського сектору припадає на банки з державною часткою. Найбільша питома вага державних банків була у 2018 р. – 56%, найменша у 2021 – 47%. Щодо темпів приросту зобов'язань, то за 2018-2022 рр. відбулось зростання на 61% (загальне зростання ринку було 75%), максимальне з нього у 2022 р. – 30%. Хоча у 2021 р. прослідковується невелике падіння даного показника, а саме на 2%.

Також не менш важливою складовою аналізу є огляд коштів клієнтів у банківських установах. З рис. 2.5. видно, що депозитарна діяльність державних банків за досліджуваний період зросла практично у 2 рази. Найбільші темпи приросту коштів клієнтів державного сектору були у 2022 р., які становили 35%.

Якщо розглядати питому вагу державних банків у загальних коштах клієнтів, то банки державного сектору займають найбільшу частку ринку. На державний банківський сектор припадала найбільша частка ринку у 2019 р. і становить 56%, а найменша у 2021 р. – 47%. Також у 2018-2021 рр. прослідковувалась тенденція щодо зменшення ролі державних банків у питомій вазі коштів клієнтів. Однак у 2022 р. окрім загального зростання обсягів коштів

клієнтів, спостерігається збільшення частки державних банків, а саме на 4% порівняно з минулим роком.

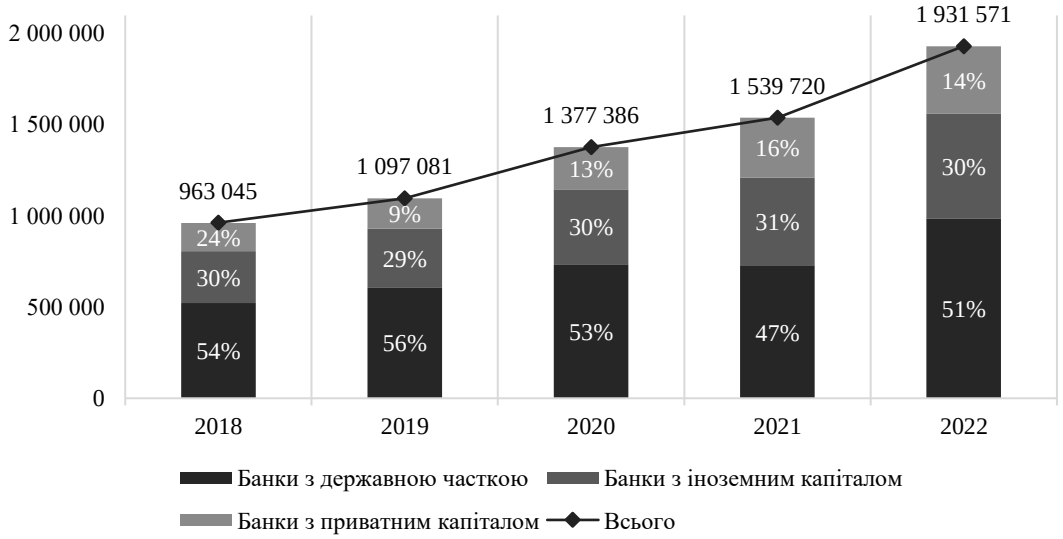

Рис. 2.5. Питома вага коштів клієнтів у 2018-2022 рр, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [14].

Проаналізувавши основні показники балансу, потрібно ще розглянути додаткові показники такі як прибуток/збиток після оподаткування та кількість діючих банківських підрозділів.

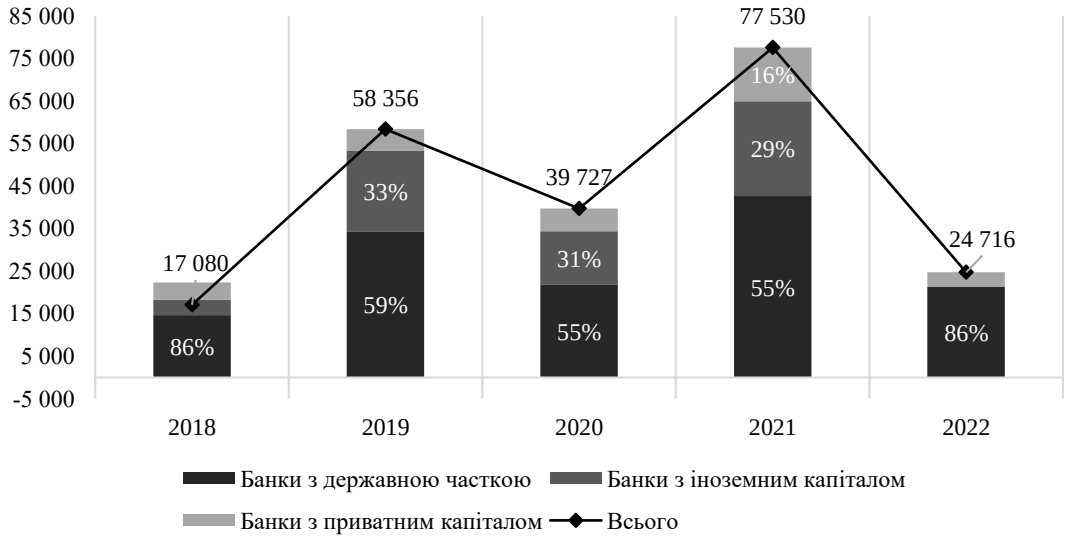

Рис. 2.6. Прибуток/збиток після оподаткування банківського сектору за 2018-2022 р., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [14].

На рис. 2.6 зображений прибуток/збиток після оподаткування банківського ринку. У 2018-2021 рр. можна побачити, що банківська діяльність покращилась. У 2018 р. загальний прибуток банківської системи становив 17 млрд. грн., у тому числі державного сектору – 14 млрд. грн. (питома вага якого дорівнює 86%). У 2019 р. прибуток банків збільшився на 242%, зростання по державних банках відбулось на 134%. Банківський прибуток збільшився за рахунок зростання прибутку банків іноземних банківських груп, а саме на 425%. У 2020 р. відбулось зменшення банківського прибутку загалом на 32%, у тому числі по державним банкам на 36%, що було спричинено пандемією Covid-19. У 2021 р. помітне значне пожвавлення у банківському секторі: загальний прибуток зріс з 40 млрд. грн. до 78 млрд. грн. (на 95%), прибуток банків з державною часткою – з 22 млрд. грн. до 43 млрд. грн. (на 95 %). У 2022 р. зафіксоване загальне зменшення банківського прибутку на 68%, порівняно з минулим роком. Банки іноземних банківських груп закінчили 2022 р. зі збитком розміром у 51 млн. грн.. Також можна помітити, що банки з державною часткою були рушійною силою в умовах воєнного стану. Питома вага прибутку, що припала на державні банки, досягла 86% у 2022 р., що притаманно також для 2018 р., який був важливим для банківського сектору. Адже рік, що передував 2018 р., був збитковим.

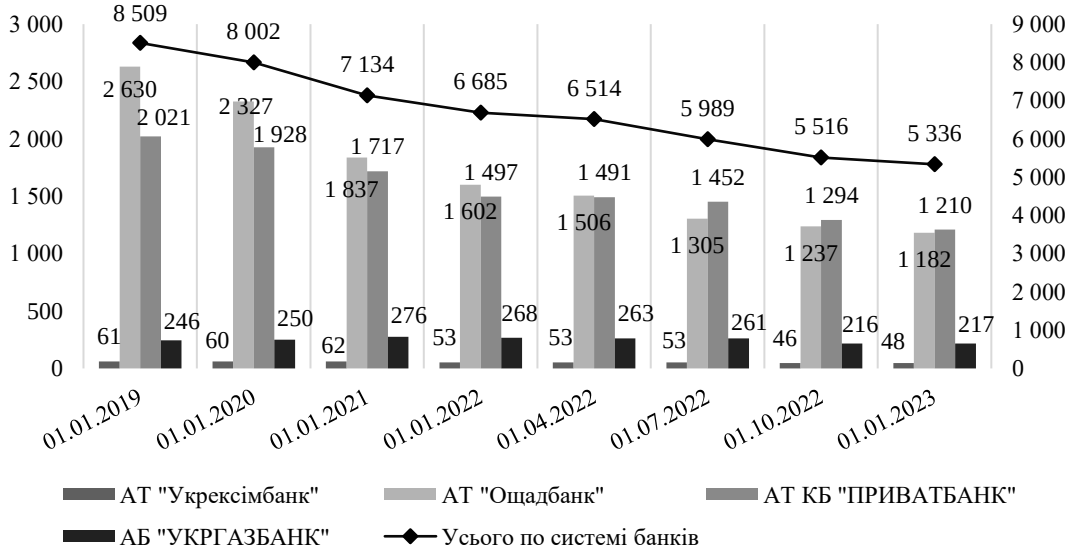

Рис. 2.7. Динаміка кількості діючих структурних підрозділів банків в Україні за 2018-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [14].

Крім того варто звернути увагу на кількість діючих банківських відділень. З рис. 2.7 можна побачити, що найбільш розгалужена мережа у таких державних банків як Ощадбанк та Приватбанк, питома вага яких у банківській сфері становила 22% та 23% відповідно у 2022 р. (31% та 24% відповідно у 2018 р.). У період 2018-2022 рр., кількість діючих банківських відділень постійно скорочувалась. Найбільші темпи змін державного сектору були зафіксовані у 2022 р.. Зокрема структурні підрозділи Ощадбанку зменшились на 26%, Приватбанку та Укргазбанку на 19%, Укрексімбанк на 9%, коли загальне скорочення по банківській системі становило 20%. Негативна тенденція була спричинена розгортанням воєнних дій на території України, що унеможливлювало роботу банківських підрозділів.

Отже, проаналізувавши основні тенденції розвитку українського державного банківського сектору, можна зробити наступний висновок, що державні банки є «серцевиною» українського банківського ринку. Адже більша частина ринку припадає саме на державні банки, тому їхнє функціонування надзвичайно важливе. Крах одного з банків буде мати суттєві наслідки не лише для банківської системи, а й у цілому для економіки країни. З одного боку зосередження великої частки держави у банківському сектору може слугувати підґрунтям стабільності та надійності ринку. З другого боку велика присутність держави на банківському ринку слугує перешкодою для розвитку ринку на основі таких принципів: прозорості та конкурентоспроможності.

Аналізуючи діяльність державних банків, наостанок потрібно ще оцінити їхній фінансовий стан, а саме настільки вони є стійкими. Оцінювання фінансової стійкості банківської установи можна здійснювати різноманітними методами, а саме використовуючи: аналіз коефіцієнтів, статистичні моделі, рейтингове оцінювання (розподіл банків за визначеними критеріями), комплексні оцінки банківського ризику тощо. Універсального підходу на сьогоднішній час немає. Проте для загальної оцінки фінансової стійкості найбільш доцільним буде використання коефіцієнтного аналізу. Використовуючи даний підхід, для аналізу можна включати різноманітну кількість показників. У подальшому дослідження

фінансової стійкості державних банків буде здійснюватися за допомогою коефіцієнтів надійності, фінансового важеля та мультиплікатора капіталу.

Коефіцієнт надійності показує рівень залежності банку від залучених коштів. Щодо коефіцієнта фінансового важеля, то він відображає здатність банківської установи залучати кошти. Коефіцієнт мультиплікатора капіталу показує можливість установи покрити активи акціонерним капіталом банку [6].

Розпочнемо огляд фінансової стійкості з ПриватБанку, який становить найбільш питому вагу, а саме на дану банківську установу припадає половина активів державних банків (рис. 2.8).

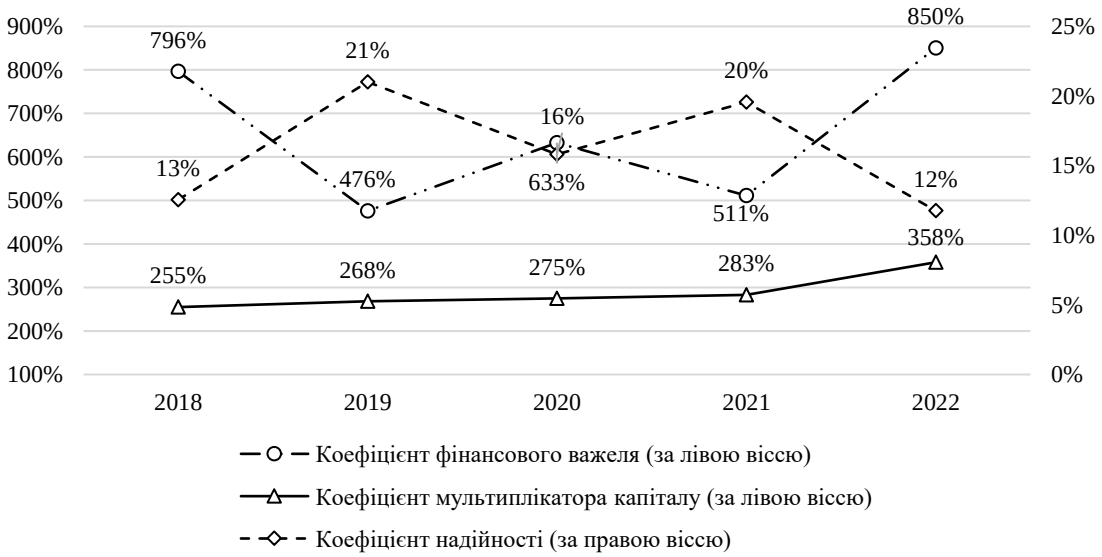

Рис. 2.8. Показники фінансової стійкості ПриватБанку за 2018-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [14].

З огляду коефіцієнта надійності, фінансова стійкість банку покращилась, адже показник зріс з 13% у 2018 р. до 20% у 2021р. Дана тенденція позитивна, тому що банк став менш залежним від залучених коштів. У 2019 р. власний капітал ПриватБанку покривав зобов’язання на 21%. Зниження коефіцієнту у 2020 р. пов’язаний зі зменшенням власного капіталу на 3%, коли залучені кошти зросли найбільше за останні 5 років, а саме на 29% (звичайне зростання було до 10%). Також падіння коефіцієнта відбулось через те що у 2020 р. з’явився фінансовий шок – пандемія Covid-19 – як для банківського сектору, так і фінансового ринку в цілому. Щодо 2022 р., то спостерігаються падіння

коефіцієнта до 12%. У свою чергу така зміна пов’язана зі зменшенням власного капіталу банку та швидкими темпами зростання залучених коштів.

Протилежну ситуацію спостерігаємо з коефіцієнтом фінансового важеля. За досліджуваний період він спочатку зменшився у 2019 р. з 796% до 476% та у 2021 р. з 633% до 511%, що не є позитивною зміною. Таким чином здатність ПриватБанку залучати кошти у 2019 та 2021 рр. на фінансовому ринку зменшилась. Хоча у 2020 та 2022 рр. фінансова стійкість банку похитнулась внаслідок пандемії Covid-19 та повномасштабного вторгнення, однак зросла ділова активність ПриватБанку, тобто коефіцієнт становив 633% та 850% відповідно. Загалом тенденція позитивна, адже банк не повинен бути повністю залежним від залучених коштів і водночас повинен мати можливість залучати додаткові кошти.

Щодо коефіцієнта мультиплікатора капіталу, то даний коефіцієнт за останні 5 років стабільно зростає, а саме за досліджуваний період відбулось збільшення на 103%. Такі зміни вказують на той факт, що стабільність банку погіршилась. Проте у даній ситуації мають перевагу акціонери, адже зростання коефіцієнта мультиплікатора капіталу вказує на зростання прибутковості акціонерного капіталу.

Отже, проаналізувавши показники фінансової стійкості ПриватБанку, варто зазначити, що банківська установа за 2018-2022 рр. залишалась фінансово стійкою попри різноманітні непередбачувані події.

Тепер перейдемо до аналізу фінансової стійкості Ощадбанку (рис. 2.9). Коефіцієнт надійності за 2018-2019 рр. зменшився з 9% до 8%. Дана тенденція свідчить, що фінансова стійкість Ощадбанку погіршилась, банк став більш залежним від залучених коштів. У 2020-2022 рр. ми можемо бачити, що показник зріс і перебував практично на одному рівні. Отже ситуація починається налагоджуватись. Загалом коефіцієнт коливався в межах 8-10% і не перевищував даний діапазон.

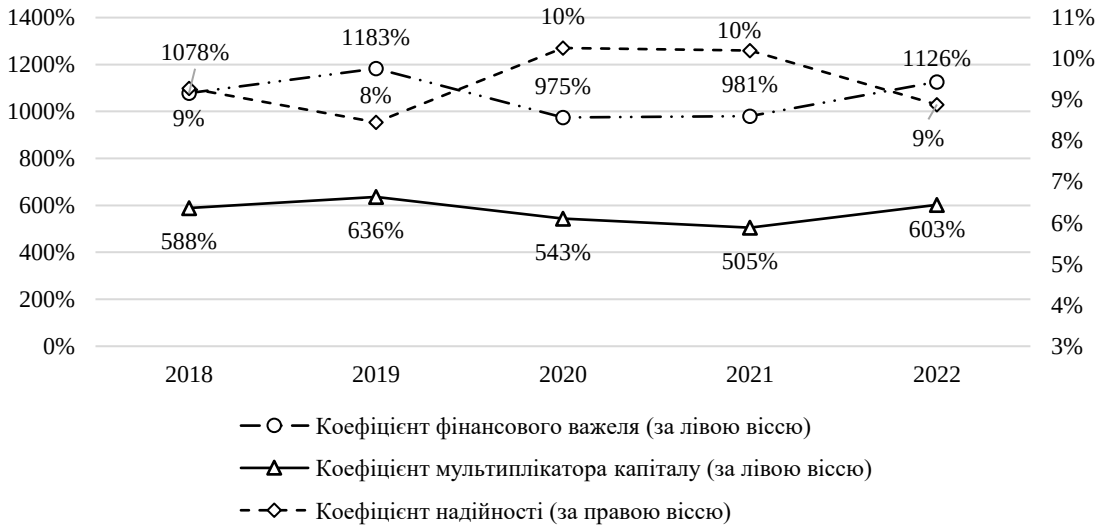

Рис. 2.9. Показники фінансової стійкості Ощадбанку за 2018-2022 рр.,%

Джерело: складено автором на основі [14].

Коефіцієнт фінансового важеля зменшувався у 2020-2021 рр.. У 2019 р. та 2022 р. показник становив максимальні значення, а саме 1183% та 1126% відповідно. Саме у цих роках за досліджений період зафіксоване зростання коефіцієнт, порівняно з минулим роком. Тобто у Ощадбанку покращилось становище щодо залучення додаткових коштів, незважаючи на те, що фінансовий стан за коефіцієнтом надійності погіршився.

Аналізуючи коефіцієнт мультиплікатора капіталу, можна сказати, що фінансова стійкість покращувалась у 2020-2021 роки. Адже чим менший даний коефіцієнт, тим стабільніший є банк. Так зменшення відбулось з 636% у 2019 р. до 505% у 2021 р.. Проте у 2022 р. відбулось погіршення фінансової стійкості, а саме коефіцієнт зріс на 98%.

Підводячи підсумки стосовно Ощадбанку, очевидно, що у 2018-2019 рр. фінансова стійкість банку дещо погіршилась, проте у 2020-2021 рр. вона почала відновлюватись, чому свідчить збільшення коефіцієнта надійності та зменшення коефіцієнтів фінансового важеля та мультиплікатора капіталу. Позитивна тенденція була змінена подіями 2022 р. і фінансова стійкість державного банку трохи похитнулась.

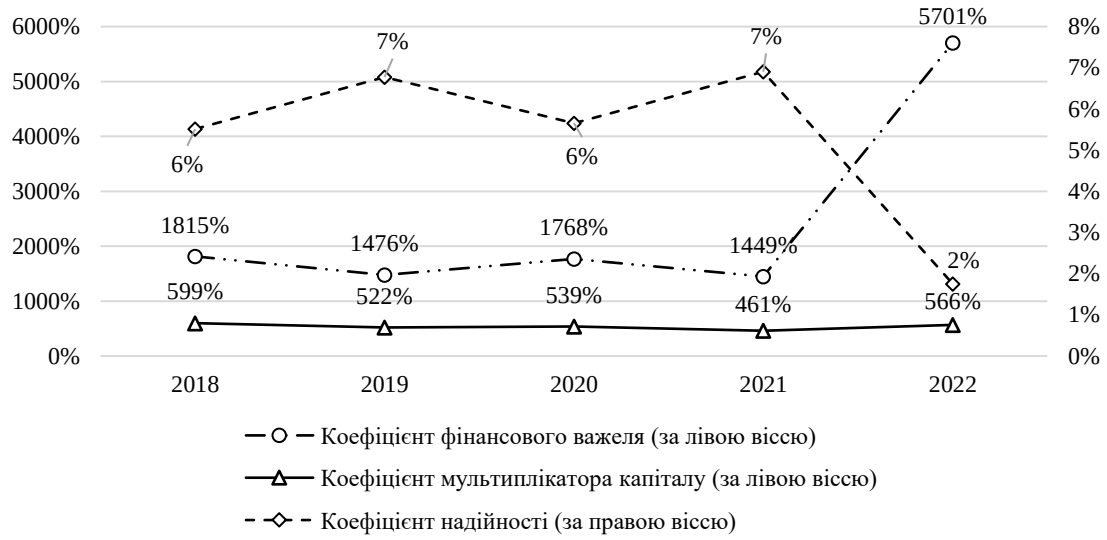

Рис. 2.10. Показники фінансової стійкості Укрексімбанку за 2018-2022 рр.,%

Джерело: складено автором на основі [14].

На рис. 2.10 представлено аналіз показників, що стосуються Укрексімбанку. Коефіцієнт надійності за досліджуваний період зменшився з 6% у 2018 р. до 2% у 2022 р.. Зменшення показника суттєве, хоча у 2019 р. та у 2021 р. коефіцієнт зростав на 1%.

Щодо коефіцієнта фінансового важеля, то даний показник за останні 5 років збільшився, що не є позитивною тенденцією для банківської установи. Фінансова стійкість Укрексімбанк мінлива, тому що у 2019 р. та 2021 р. коефіцієнт фінансового важеля зменшився, тобто фінансова стійкість банку покращилась, а у 2020 р. та особливо різко у 2022 р. коефіцієнт збільшився. Тому не прослідковується однорідна тенденція щодо фінансової стійкості.

Беручи до уваги коефіцієнт мультиплікатора капіталу, ми бачимо, що коефіцієнт зменшився у період 2018-2021 рр., а саме з 599% у 2017 р. до 461% у 2021 р.. Тенденція була перервана 2022 р., відбулось збільшення коефіцієнта до 566%.

Проаналізувавши показники фінансової стійкості Укрексімбанк, можна прослідкувати наступну тенденцію: Укрексімбанк є фінансово стійким, проте за 2018-2021 рр. нема чіткої тенденції покращення фінансової стійкості банку.

Також варто зазначити, що у 2022 р. помітно погіршилась фінансова стійкість Укрексімбанк.

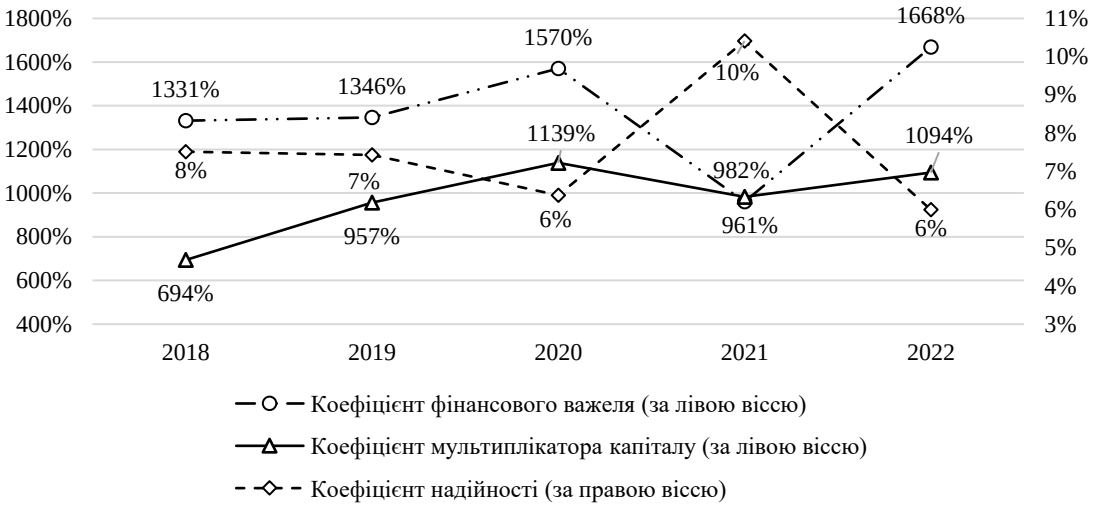

Рис. 2.11. Показники фінансової стійкості АБ Укргазбанк за 2018-2022 рр.,%

Джерело: складено автором на основі [14].

Окрім вище згаданих банків, аналізуючи державний банківський сектор, не можна лишити осторонь Укргазбанк (рис. 2.11). За коефіцієнтом надійності Укргазбанку можна помітити, що показник зменшувався у 2018-2020 рр. (зменшення з 8% до 6%) та у 2022 р. (зменшення на 4%). Дана тенденція свідчить про погіршення фінансового стану банку. Однак у 2021 р. коефіцієнт надійності зріс та дорівнював 10%.

З рис. 2.11 очевидно, що коефіцієнт фінансового важеля збільшився за 2018-2020 рр., а саме на 537 відсоткових пункти. Ділова активність Укргазбанку на фінансовому ринку зросла. Втім у 2021 р. відбулось зменшення можливості банку залучати кошти, а саме показник фінансового важеля становив 961%. У 2022 р. коефіцієнт збільшився та становив максимальне значення за досліджуваний період (а саме 1668%).

Щодо коефіцієнта мультиплікатора капіталу, то прослідковується зростання даного показника з 694% у 2018 р. до 1094% у 2022 р..

Підсумовуючи вище зазначену інформацію, можна зробити наступний висновок, що фінансова стійкість Укргазбанку за досліджуваний період

зменшувалась (зменшення коефіцієнта надійності та збільшення коефіцієнта мультиплікатора капіталу), лише у 2021 р. покращилась (збільшення коефіцієнта надійності).

Узагальнюючи вищенаведену інформацію, можна підвести наступний висновок: за коефіцієнтами надійності та фінансового важеля найбільш стійкими банками станом на 2022 р. були ПриватБанк та Ощадбанк. За коефіцієнтом мультиплікатора капіталу найбільш фінансово стійким є ПриватБанк, затим Укрексімбанк та Ощадбанк.

2.3. Цифровізація державних банків

На сьогоднішній день нема такої галузі економіки, яка б не зазнала впливу цифровізації. У першу чергу сучасна тенденція пов’язана з розвитком технологій. Також в останні роки добрим підґрунтям для більшого використання цифрових технологій стала пандемія Covid-19, яка змінила майже кожну галузь у всьому світі та існуючі способи ведення бізнесу для підприємств. Банківська галузь є одним із перших секторів, який піддався цифровізації. Машинне навчання в банківській сфері допомагає виявляти шахрайство, транзакції проводяться в інтернеті ефективніше, ніж будь-коли. Тим не менш, цифровізація відкрила нові можливості для банківського сектору, а також для його клієнтів.

Нижче наведені основні переваги цифровізації для банківських установ:

1. Збільшення кількості клієнтів (щодня все більше людей покладаються на користування послугами онлайн-банкінгу, що більш зручніше у порівнянні з повільним і громіздким традиційним банкінгом);
2. Підвищена ефективність (банківські процеси здійснюються з набагато більшою легкістю та ефективністю. Приклади оцифрування в банківській справі можна побачити в основних процесах, а саме: електронні підписи, банківські програми на основі смартфонів, швидші транзакції та багато іншого);

3. Зручний доступ (якщо раніше отримати банківські операції можна було лише після довгої та виснажливої черги, то тепер цей процес виглядає як кілька простих клацань);
4. Рішення на основі даних (більшість важливих рішень наразі базуються на даних, які були ретельно зібрані з добре вивченої цільової групи);
5. Підтримка штучного інтелекту (при правильному використанні штучний інтелект може покращити його можливості безпеки, забезпечуючи обслуговування клієнтів, персональну допомогу, персональні нагадування та фінансове планування 24/7);
6. Банківські операції швидші та легші (метод здійснення банківських операцій змінився, до прикладу, потенційний позичальник мав би надіслати десятки сторінок паперів для заявки на позику і йому довелося б місяцями чекати відповіді) [53].

Отже, завдяки цифровізації банки можуть надавати клієнтам покращені послуги. У свою чергу це забезпечує зручність для клієнтів і допомагає економити час. Цифровізація зменшує кількість людських помилок і, тим самим, підвищує лояльність клієнтів.

Варто зауважити, що на сьогоднішній день для державного банківського сектору України характерні наступні прояви цифровізації: мобільний банкінг (завдяки ньому можна здійснити більшість операцій із власними рахунками, він відкриває великий спектр послуг, зокрема, залишок по рахунку, платежі, перекази коштів, кредити однієї фізичної особи іншій тощо), Інтернет-банкінг, «зона 24» (клієнт може самостійно керувати своїми рахунками, одержувати консультацію фахівця call-центру, залишати заявку на одержання послуги, записатися на обслуговування в будь-яке відділення банку), електронний залишок (упровадження даної послуги в касах банку дозволяє скоротити витрати на обіг монет, оскільки залишок менше однієї гривні зараховується на рахунок мобільного телефону клієнта або у вигляді електронного ваучера) та POS-термінали в торговельних мережах [13].

Враховуючи той факт, що державний банківський сектор є надзвичайно важливим для вітчизняної економіки, то потрібно, щоб він не відставав від сучасних тенденцій, переймав досвід зарубіжних країн. Внаслідок чого державні банки будуть надавати більш новітні, якісні послуги своїм клієнтам.

Варто приділити увагу рейтингу «ТОП digital-банків України», який був складений Banker.ua та опублікований 23.12.2022. Даний рейтинг відображає темпи цифровізації банків. Рейтинг є комплексним та складається з 4 основних розділів: популярність бренду банку в мережі інтернет, рівень відвідуваності сайтів (кількість запитів кирилицею та латиницею по Україні в пошуковій системі Google), кількість фоловерів у соцмережах, якість та кількість завантажень мобільних додатків (кількість і рівень оцінок банківських мобільних додатків в App Store та Google Play) [37]. Особливістю рейтингу є те, що банки розділені на дві групи: державні та комерційні банки. Вважається, що порівнювати усі банки між собою неправильно, однак у такому разі ми не бачимо, яке місце державні банки посідають на ринку банківських послуг.

Якщо аналізувати рейтинги, а саме за популярністю бренду банку в мережі інтернет, рівнем відвідуваності сайтів, кількості фоловерів у соцмережах, якістю та кількістю завантажень мобільних додатків в App Store, у розрізі державних банків, то варто зазначити, що результати дуже схожі. Перше місце посідає ПриватБанк, друге – Ощадбанк, третє – Укргазбанк та останнє – Укрексімбанк. ПриватБанк та Ощадбанк користуються більшим попитом серед клієнтів, тому їхня діяльність є найбільш діджиталізованою, у порівнянні з іншими державними банками. Цифровізація Укргазбанку менша, однак суттєва, що не скажеш про Укрексімбанк, який значними темпами відстає від інших банків. Однак маємо відмінність у рейтингу за кількістю завантажень мобільних додатків, саме у Google Play. Традиційно перше місце займає Приватбанк, а останнє – Укрексімбанк. Позиціями помінялись Ощадбанк з Укргазбанком, який посів друге місце. Причиною цьому стало те, що середня оцінка додатку зросла та загалом було додано більше оцінок додатку даного банку.

Також потрібно більш детально розглянути діджиталізацію державних банків у розрізі одного із найпопулярніших каналів, а саме мобільних банківських додатків. Рейтинг всіх банківських застосунків представлений у таблиці 2.3. У цілому з 71 банку, що наразі функціонують, банківські додатки мають лише 54 банки.

Таблиця 2.3

Рейтинг застосунків державних банків у Google play та AppStore

Google play			AppStore		
Ранг	Найменування банку, застосунку	Оцінка	Ранг	Найменування банку, застосунку	Оцінка
3	ПриватБанк, Приват24	4,7	23	Ощадбанк, Ощад	3,6
13	Укргазбанк, Екобанк Онлайн	4,0	31	Укрексімбанк, Enter EXIM	2,9
29	Укрексімбанк, Enter EXIM	3,1	35	Ощадбанк, Ощад 24/7	2,5
35	Ощадбанк, Ощад 24/7	2,7	37	ПриватБанк, Приват24	2,4
40	Ощадбанк, Ощад	2,3	38	Укргазбанк, Екобанк Онлайн	2,3

Джерело: складено автором на основі [33].

Варто відмітити, що подані рейтинги значно різняться, однак до уваги будемо брати Google play, тому що в AppStore переважно оцінки складаються з відгуків тільки декількох десятків користувачів через те, що система рейтингу побудована за специфічним підходом.

З табл. 2.3 можна помітити, що Ощадбанк банк має два додатки: «Ощад 24/7» та «Ощад». Як відомо Ощадбанк у листопаді 2013 р. запустив мобільний застосунок «Ощад 24/7», який протягом тривалого часу був основним для його клієнтів. Наприкінці 2021 р. банк запустив ще один застосунок, а саме «Ощад». Згідно з описом в Google Play, наразі «Ощад» знаходиться в режимі бета-версії та відстає за рейтингом від «Ощад 24/7» [33]. Також варто відмітити, що найкращим державним банківським мобільним додатком можна вважати «Приват24» від ПриватБанку та «Екобанк Онлайн» від Укргазбанк.

Розглянемо більш детально особливості додатку «Приват24». ПриватБанк першим запустив банківський мобільний додаток серед усіх українських банків. Даний продукт був оригінальний, проте водночас був недосконалим і не містив

багато корисних функцій, але практично за рік активного тестування всі недоліки були усунені, а сам «Приват24» наразі вважається еталоном з точки зору зручності використання. Водночас ПриватБанк був перший у світі банком, який використовував одноразові SMS-паролі для входу в додаток. Дещо пізніше з'явилася можливість знімати готівку в банкоматах ПриватБанку навіть без фізичної картки, а також гроші в касах магазинів і на АЗС. Додаток «Приват24» для бізнесу дозволяє юридичним і фізичним особам розраховуватися з партнерами та постачальниками, оформляти кредити та здійснювати грошові перекази, здійснювати валютні операції та документообіг. «Приват24» дозволяє замовити зняття готівки в конкретному відділенні банку.

Також ПриватБанк першим у світі розробив платіжні міні-термінали, дозволив входити в інтернет-банкінг через QR-код, запустив онлайн-інкасацію та зробив цифрові обкладинки для банківських карток. Купівля квитків в кінотеатр, на потяг, літак, автобус, а також купівля різноманітних страховок (медична, туристична тощо) теж доступна в додатку «Приват24». За допомогою «Приват24» можна створити підпис SmartID, який завжди буде в телефоні і який не потребує додаткового налаштування.

Загалом недоліком діджиталізації ПриватБанку є те, що банк розробив більше 20 продуктів, які надають спеціальний доступ до банківських послуг. Так, додаток «Приват24» потрібен для управління рахунком, «Оплата частинами» – для оформлення кредиту та його погашення, «Скарбничка» – для зняття нагромаджених коштів, які сформувались в результаті округлення платежів. З одного боку, така велика кількість додатків викликає деякі незручності, з іншого боку, якби весь функціонал був би зібраний в одному додатку, то користувач повинен був би розбиратися в заплутаному інтерфейсі. Однак незважаючи на зазначені вище незначні недоліки, мобільний додаток «Приват24» є найкращим серед інших. Про це свідчить той факт, що за статистикою 2018 р. Приватбанк ввійшов в ТОП-20 європейських банків за рівнем інтеграції високотехнологічних продуктів [16]. Окрім цього державний банк був визнаний найкращим українським цифровим банком 2020 р. в рейтингу World’s Best Digital Banks,

який проводить американський журнал Global Finance. До рейтингу потрапили найбільш інноваційні банки країн Європи, Америки, Африки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону [25].

Отже, ПриватБанк був одним з перших банків в Україні, який почав використовувати цифрові технології для надання своїх послуг. Він активно впроваджує нові технології та інновації, що дозволяє клієнтам користуватися швидким та зручним онлайн-банкінгом. Крім того, ПриватБанк активно впроваджує заходи зі забезпечення безпеки та захисту персональних даних своїх клієнтів, що є дуже важливим в цифровому сучасному світі. Він також забезпечує клієнтам швидкий та ефективний сервіс підтримки, який допомагає розв'язувати будь-які питання, пов'язані з їхніми рахунками та послугами. В цілому, ПриватБанк має сильну репутацію та довіру серед своїх клієнтів, що дозволяє йому займати лідируючі позиції на ринку банківських послуг в Україні.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Імплементація зарубіжного досвіду функціонування державних банків

Банківська система зарубіжних країн складається з різноманітних банків, серед яких надзвичайно важливе значення мають державні банки. Залежно від року та країни, частка державних банків на ринку банківських послуг може суттєво відрізнятись, що у свою чергу пов'язано зі зміною їх ролі у економіці. Наприклад, у середині 70-х років минулого століття державні банки складали близько 40% банківських активів у розвинених країнах та 65% – у країнах, що розвиваються. З кінця 80-х років минулого століття прослідковується світова тенденція щодо зменшення частки державної власності у банківському секторі. Відомо, що до початку 90-х років XX століття у розвинених країн державні банки складали близько 25% ринку банківських послуг, а в країнах, що розвиваються – близько 50%. Однією з причин зменшення частки державних банків став процес їх приватизації, що тривав у багатьох країнах у 1990-х та на початку 2000-х років [55].

Існують різні точки зору щодо ролі державних банків у економіці країни. До світової фінансової кризи вважалося, що державна власність у банківських установах може мати негативний вплив на економіку країни, зокрема, на зростання доходів на душу населення та доступ до кредитів, а також може збільшувати ризик кризи [54]. У той же час, державні банки можуть стати політичним інструментом, який спрямовується на досягнення особистих політичних цілей. До прикладу, у Франції у 80-х–90-х рр. XX століття державні банки використовувались з політичною метою. Так у 1993 році було відкрите розслідування щодо державного банку «Credit Lyonnais», який витратив мільярди доларів на видачу сумнівних кредитів друзям соціалістичної партії. У

свою чергу державний банк зазначив, що подібна діяльність ним не здійснювалась і соціалістичний уряд тиснув на Credit Lyonnais з метою фінансування ключових галузей економіки, прискорення економічного зростання, зменшення рівня безробіття у Франції. Ще одним прикладом є Banque Nationale de Paris (BNP) – колишній державний французький банк, який був приватизований у грудні 1994 р.. Зазначений банк також зазнав тиску з боку соціалістичного уряду, проте BNP вплив був менший [61]. Політична сторона щодо участі держави у банківській системі також була висвітлена у доповіді Світового банку 2001 р., де зазначалось, що державні банки спочатку створювались з одними цілями, проте в кінцевому підсумку це призводило до гальмування розвитку фінансового сектора [67]. Тому питання приватизації було досить актуальним на той час, внаслідок чого велика кількість державних банків була передана у приватну власність. Після хвилі приватизації, у 2007 р. у розвинених країнах частка банківських активів, що належала державі, скоротилась до 18% а у країнах, що розвиваються, – до 30% [55].

З настанням світової фінансової кризи погляд щодо функціонування державних банків змінився на більш позитивний. Вважалось, що державні банківські установи покращують роботу фінансового сектора та загальне функціонування економіки. Під час кризи країни застосовували різноманітні стратегії для відновлення економіки. Однією із них було повернення певних приватних банків в державну власність. Так, багато країн (наприклад: Бразилія, Китай і Німеччина) використовували саме державні банки для збільшення фінансування приватного сектору [68]. Слід зазначити, що окремі країни, а саме Канада, Чилі та Корея, вливали капітал у свої державні банки, щоб пролонгувати існуючі позики або надати нові кредити малим і середнім підприємствам або фірмам, що займаються експортною діяльністю. Окрім цього, яскравим прикладом є державний банк економічного та соціального розвитку Бразилії, який відіграв важливу роль у розширенні кредитування під час останньої світової кризи. У свою чергу у Мексиці державні банки розвитку розширили свої

кредитні портфелі, а також підтримали економіку країни за допомогою спеціальних програм гарантій [68].

Розглядаючи післякризовий період, варто зазначити, що певна кількість великих банків залишилися у державній власності повністю або частково. Прикладами таких банків є Сбербанк і ВТБ у Росії, NLB у Словенії та PKO у Польщі [32].

У багатьох країнах колишнього Радянського Союзу на державні банки припадає більше половини всіх банківських активів, а саме у 2016 році 67 % у Білорусі, 59 % у Росії, а у 2020 році – 77% та 72% відповідно. Частка державних банків у банківській системі також висока у Китаї (59% – 2016 р, 42% – 2020 р.), Ефіопії (61% – 2016 р., 51% – 2020 р.), Індії (67 % – 2016 р., 61% – 2020 р.). У деяких країнах Латинської Америки, таких як Бразилія та Аргентина, у 2020 році близько 40 % банківських активів припадає саме на державні банківські установи. А в Туреччині на три великі державні банки припадає 64% банківської системи [51].

Таблиця 3.1

Характеристика етапів еволюції ролі державних банків в економіці країн світу

Етап	Роки	Характеристика
1	до середини 70–80-х рр. XX століття	Переважання державних банків (у розвинених країнах близько 40% усіх банківських активів припадало на державні банки, а у країнах, що розвиваються, – 65%)
2	кінець 80-х рр. XX століття – початок 2000-х рр.	Масова хвиля приватизації державних банківських установ
3	2003-2007 рр.	Менша частка державних банків у банківському секторі (у розвинених країнах – близько 18%, у країнах, що розвиваються – 30%)
4	2008-2009 рр.	Підвищенням інтересу до державних банківських установ як «рятівників» від фінансової кризи
5	2010-2016 рр.	Загальне зменшення державної власності у банках після світової фінансової кризи (не у всіх країнах)
6	2016 рр. – до сьогодення	Тенденція зменшення державних банків у більшості країн

Джерело: складено автором на основі [51, 54, 55, 61, 67, 68].

У докризовий період частка державних банків на ринку банківських послуг була незначною у розвинених країнах. Так у 2020 р. на державні банківських установи припадало близько 1% банківських активів, а саме у Австралії, Канаді, Італії, США та Японії [51].

Отже, варто зазначити, що потреба існування державних банків впродовж років змінювалась. Тому досліджуваний період можна умовно поділити на 6 етапів, що відображенні у табл. 3.1.

Варто більш детально розглянути досвід функціонування банківської системи Польщі.

По-перше, польський банківський сектор останніми роками був одним із найшвидше зростаючих (згідно з даними Управління фінансового нагляду Польщі, у 2010-2016 роках банківські активи, в основному надані кредити, зросли майже на 65%) серед усіх країн-членів Європейського Союзу (далі – ЄС). Жодна країна ЄС не зазнавала такого динамічного зростання одночасно. В інших країнах вартість активів навіть зменшувалась. Наприклад, у 2010-2016 роках вартість активів банківського сектора Німеччини скоротилася на 18%. Ще більшого падіння зазнали банки Кіпру, Словенії, Португалії та Естонії. Рекордсменом стала Ірландія – лише за шість років активи місцевих банків скоротилися майже на 70%. На тлі скорочення ринку банківських послуг у ЄС позитивно виділяються лише Фінляндія та Словаччина, де з 2010 року зафіксовано зростання понад 40% [60].

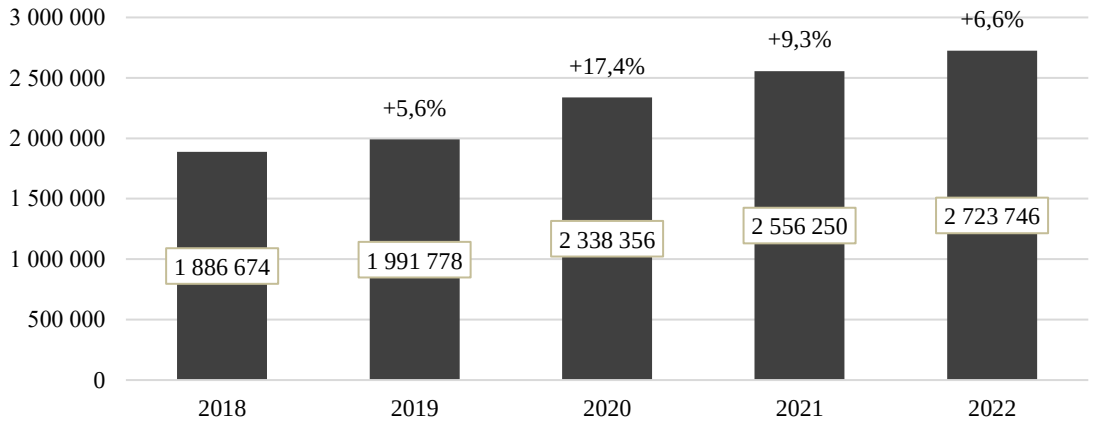

Рис. 3.1. Динаміка банківських активів Польщі за 2018-2022рр., млн PLN

Джерело: складено автором на основі [56].

Якщо брати до уваги 2018-2022 рр., то з рис. 3.1 можна помітити, що тенденція зростання активів зберіглась. Найбільший приріст банківських активів зафіксовано у 2020 р., а саме +17,4%. У 2021 та 2022 рр. спостерігається менші темпи нарощування активів банківського сектору Польщі, однак більші, у порівнянні з 2019 р..

По-друге, Польща також зазнала радянського впливу та комуністичного правління (1945-1989 рр.), як і Україна (1919-1991 рр.), тобто історичні передумови формування сучасної банківської системи були дещо подібними.

По-третє, досвід Польщі у приватизації державних банків дуже корисний для України. Польща є одним із найуспішніших прикладів пострадянської трансформації, яка перетворила непрацюючу комуністичну систему на демократію вільного ринку.

Розпочнемо з історичного огляду формування банківської системи Польщі. У 1989 р., коли країна відійшла від комуністичного уряду та перейшла до ринкової економіки, польський банківський сектор був не сформований. У свою чергу не було кваліфікованих людей, що зможуть управляти банком в ринковій економіці. Для вирішення даної проблеми, уряд країни намагався залучити ноу-хау від іноземних банків, заохочуючи їх прийти до Польщі як з інвестиціями з нуля, так і шляхом придбання приватизованих державних банків. У результаті Польща побудувала ефективну та сучасну банківську систему, де більшість активів перебувала в руках іноземних банків.

Процеси приватизації банківської системи Польщі почалися наприкінці 1980-х років. Період 1989-1992 рр. називають періодом експансії, коли з’являються перші комерційні банки, в тому числі іноземні, здійснюються процеси ліквідації та поглинання, реструктуризації польських банків. Починаючи з 2000 року, іноземні інвестори продовжували збільшувати свою частку у власності польських активів. До прикладу, у 1995 р. 23% акцій Bank Gdański було продано португальському банку Banco de Investimento Global (BIG). Після поглинання в 1997 р. португальський банк вже володів 50% акцій. Ще

одним прикладом є приватицізація Wielkopolski Bank Kredytowy (WBK): у 1995 р. Allied Irish Bank (AIB) купив 16,3% акцій, до 1997 р. частка зросла до понад 50%, а у 1999 р. стратегічні 80% акцій WBK належали AIB [47].

Найбільша частка приватизації припала на державний банк PKO Bank Polski. Приватизація цього державного банку є однією з найуспішніших у Польщі. Перше розміщення акцій PKO BP відбулося в 2004 р., в результаті чого було продано 39% акцій. До 2012 р. на біржі було розміщено додатково ще 30% акцій. Після проведених процесів приватизації держава зберігає контрольний пакет акцій (приблизно 30% усіх акцій), а самий банк вважається державним [47].

Приватизація забезпечила приплив іноземного капіталу, що стимулює нові інвестиції та забезпечує підтримку нових підприємств. У свою чергу іноземні банки стали домінуючими на ринку банківських послуг. Переважання іноземних банків у банківському секторі характерне для дуже маленьких країн, таких як Люксембург і Мальта. Така тенденція трапляється рідше в країнах середнього розміру і майже нечувано у великих економіках. На початку перехідного періоду, незважаючи на велику кількість населення, Польща була економікою щонайменше середнього розміру: у 1990 році вона посідала 13 місце за рівнем поточного ВВП серед 27 країн, які зараз є членами ЄС. Польська економіка стабільно зростала під час перехідного періоду і зараз є шостою за розміром економікою в ЄС і 21-шою за розміром у світі [49].

Під домінуванням іноземних банків Польща виросла до великої економіки з банківською індустрією, польські менеджери набули досвіду щодо управління банками, був створений сильний, відносно компетентний банківський нагляд. Більше не було вагомих причин, щоб банки в Польщі керувалися з-за кордону.

Так під час світової фінансової кризи 2008 р. польський банківський сектор виявився стійким. На відміну від банків провідних західних країн, польські банки вийшли з кризи самостійно. Проте той факт, що дві третини активів ринку банківських послуг Польщі належали іноземним банкам мав і свої негативні сторони. Кредитну політику цих банків вирішували закордонні головні офіси відповідно до умов, що панували в їхніх країнах, незалежно від ситуації в

польській економіці. У 2009-2010 роках іноземні банки, розташовані у країнах, які постраждали від глибокої кризи, скоротили корпоративне кредитування в Польщі, хоча польська економіка в той час продовжувала зростати. Крім того, у 2009-2010 роках польські контрольовані (державні, приватні та кооперативні) банки значно розширили корпоративне кредитування, але, тим не менш, не змогли компенсувати кредитну кризу, спричинену домінуючою групою іноземних банків [49].

У результаті корпоративне кредитування банківської галузі в цілому скоротилося. Подібним чином у наступні роки зростання корпоративного кредитування серед іноземних банків було набагато більш проциклічним, ніж у польських банків. Тому у свою чергу домінування іноземних банків може перешкоджати належному виконанню банківською системою функції фінансового посередництва.

Так у 2011 р. постало питання щодо зменшення частки іноземних банків на ринку банківських послуг. Ідея полягала в тому, щоб таким чином запровадити банківську модель із диверсифікованим приватним капіталом, яка широко поширена в економічно розвинених країнах, щоб створити більш збалансовану структуру власності з різними моделями корпоративного контролю.

Для висвітлення необхідності впровадження процесів приватизації потрібно навести динаміку частки іноземних банків, що становила: до 1998 р. близько 15%, у 1999 р. – 45%, у 2000-2014 рр. – в межах 65-70% [66].

У свою чергу уряд країни намагався скоротити домінування іноземних банків шляхом збільшення частки державних банків. Коли Nordea Bank, Tassara Group та Unicredit вирішили вийти з банківського сектору Польщі, то контрольовані державою установи об’єднали зусилля та викупили пакети акцій у стратегічних інвесторів, поглинаючи один банк за іншим [49].

Щодо загальної тенденції частки державних банків на ринку банківських послуг Польщі, то можна спостерігати наступне: 1996 р. – близько 70%, 1997 р. – 50%, 1998 р. – дещо менше 50%, 1999 р. – 25%, 2000-2014 рр. – коливається в межах 20-30% [66]. Коли на кінець 2018 р. частка іноземних банків у загальних

активах сектора впала з 60% до нижче 50%, то держава контролювала два найбільші банки в Польщі на які припадало приблизно одна третина ринку [59].

Станом на кінець 2021 р фінансова система Польщі складалась з 30 комерційних банків, 511 кооперативних банків і 37 відділень кредитних установ. Структура власності банківського сектора Польщі в останні роки залишалась незмінною. Так з 30 комерційних банків: 17 банків з переважною часткою іноземного капіталу та 13 банків з переважною частиною національного капіталу, у тому числі 8 з домінуючим капіталом Державного казначейства. На іноземні банки припадає 43% усіх банківських активів, у той час, коли на комерційні банки, підконтрольні польському капіталу (включно з Державним казначейством) – 41% [58].

З наведеної вище інформації, варто зазначити, що структура банківського сектору видозмінювалась в залежності від ситуації в країні. Так у 1990-х роках державні банки домінували у банківському секторі, у 2000-2011 рр. частка держави зменшилась та була незначною, а затим знову почала збільшуватись. Виходячи з цього варто підсумувати переваги та недоліки приватизації польського банківського сектору.

Держава повинна брати на себе купівлю акцій сильних банків. Головна вигода від такого кроку полягає у тому, щоб зробити сектор незалежним від прямих іноземних банківських груп, поставити його під контроль державного казначейства та збільшення фінансування польської економіки. Однак не всі підтримують такий тип приватизації, тому що він несе ряд ризиків за собою. До прикладу, створення підконтрольних Держказначейству банків може призвести до «політизації» цих інституцій, і як наслідок – до дерегуляції банківської системи [48].

Отже, для сприяння розвитку економіки Польщі потрібні банки з різноманітною структурою власності. Переважну роль мають відігравати банки з центрами прийняття рішень всередині країни, але це не повинні бути державні банки.

3.2. Стратегічні напрями розвитку державних банків

Банківська система повинна бути стійкою і надійною, щоб зменшити ризик фінансової кризи і захистити інтереси вкладників та клієнтів банків. Так як на державні банки України припадає значна питома вага банківського сектору, то потрібно запровадити певні реформи задля підвищення ефективності банківської системи, що у свою чергу може мати позитивний вплив на економіку в цілому. Адже з досвіду зарубіжних країн відомо, що частка державних банків не повинна переважати на ринку банківських послуг. Тому Уряд України затвердив Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи) у лютому 2018 р. Враховуючи невизначеності, спричинені пандемією Covid-19, у 2020 р. засади були переглянуті та змінені.

Відповідно до останньої редакції засад, основною метою реформи банків державного сектору (ПриватБанку, Ощадбанку, Укрексімбанку, Укргазбанку) було створення та підтримка надійної та конкурентоспроможної банківської системи, значна частина якої мала стати приватною на середньостроковому горизонті. Дана мета охоплювала дві ключові цілі: фінансові результати діяльності банків державного сектору направлені на забезпечення їх стабільності та довгострокову максимізацію цінності; зменшення частки та концентрації держави в банківській системі [5].

Варто зазначити, що основними пріоритетами у стратегічних принципах 2018 року були визначені саме:

1. Впровадження стратегій для окремих банків, з метою забезпечення їх функціонування як стійких, прибуткових установ, що працюють на комерційній основі;
2. Стійка модель керівництва та управління банків державного сектору: захист та підтримка реалізації реформи корпоративного управління разом із 3 наглядовими радами з більшістю незалежних членів, забезпечення підзвітності та виконання стратегії, не допускаючи при

цьому політичного втручання в управління і операційну діяльність банків;

3. Зменшення частки непрацюючих активів у балансах банків державного сектору;
4. Скорочення експозиції держави та державних підприємств в банках державного сектору [5].

Згідно з засадами стратегічного реформування державного банківського сектору, питома вага держави на ринку банківських послуг повинна зменшитись до нижче ніж 25% до 2025 р.. Держава має повністю або частково вийти з державних банків. Також, вона не повинна створювати додаткові банки з державним капіталом, так як це суперечить стратегії. Щодо виходу держави з капіталу банку, то це можна здійснити наступними шляхами: продаж банку місцевим та іноземним інвесторам, міжнародним фінансовим організаціям або шляхом первинного публічного розміщення акцій банку на біржі. Також держава повинна сприяти і допомагати з будь-якими необхідними заходи для того, щоб зробити державні банки привабливими для приватних інвесторів, що у свою чергу містить створення підходящого законодавчого, регуляторного та управлінського середовища.

На сьогоднішній день питання реформації державного банківського сектору відійшли на другий план. Так у Міністерстві фінансів повідомили, що у період військового стану стратегії щодо зменшення частки держави не є доцільними та актуальними, а до питання реорганізації державних банків повернуться у післявоєнний період. Не пізніше ніж протягом шести місяців після припинення або скасування воєнного стану чи стану війни міністерство спільно з банками державного сектору мають забезпечити підготовку та внесення на розгляд вищого органу управління банком оновлені основні напрями (стратегічні принципи) діяльності таких банків та відповідно оновлені і актуалізовані власні стратегії їхнього розвитку [9].

Отже, розроблені Засади стратегічного реформування державного банківського сектору охоплюють кроки реформування діючої системи державних банків. Основна суть полягає у тому, щоб зменшити частку держави у банківському секторі задля забезпечення справедливої конкуренції, стабільності та ефективності на ринку банківських послуг. До того ж умови, викликанні військовим конфліктом, не є найкращим підґрунтям щодо реалізації стратегії. Тому на сьогоднішній день потрібно забезпечувати фінансову стійкість банківської системи крізь призму державних банків.

Так уряд країни схвалив стратегічні напрями діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Тому головними пріоритетами діяльності банків державного сектору визначено фінансування:

- суб'єктів підприємницької діяльності та населення, які постраждали внаслідок збройної агресії росії та/або для запобігання ними такої агресії, зокрема з метою задоволення потреб ЗСУ та інших військових формувань;
- аграрного сектору з метою продовольчого забезпечення країни, включаючи проведення посівної компанії, в тому числі суміжних галузей, які забезпечують функціонування сільськогосподарських підприємств (постачальники палива, добрив, насіння, засобів захисту рослин, тощо);
- підприємств (об'єктів) критичної інфраструктури;
- харчової промисловості, продуктового рітейлу та суміжних галузей, спрямованих на продовольче забезпечення населення;
- фінансування інфраструктурних проектів, направлених на відновлення/розвиток об'єктів соціальної, транспортної та критичної інфраструктури, у тому числі пошкоджених/зруйнованих внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану;

- транспортно-логістичної інфраструктури країни та проектів, пов’язаних з розвитком нових логістичних рішень;
- підтримки релокації підприємств, що знаходились в тих регіонах України/місцях проведення активних бойових дій під час воєнного стану;
- виробничих потужностей для імпортозаміщення продукції, що імпортувалась з росії та/або білорусії [23].

Окрім вище зазначених Засад стратегічного реформування державного банківського сектора та основних напрямів діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки, варто запропонувати окремі стратегічні напрями розвитку державних банків, що зображено на рис. 3.2.

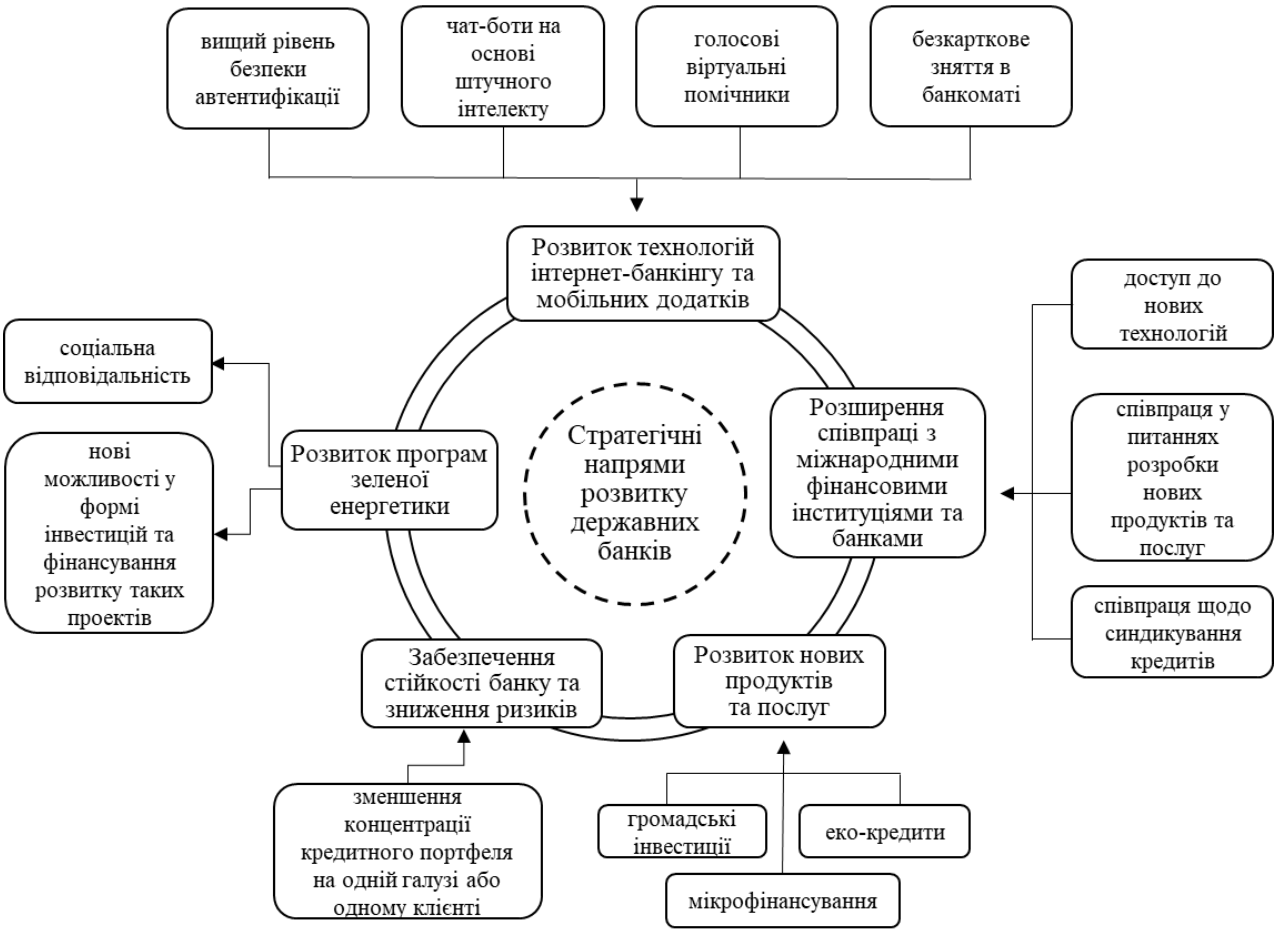

Рис. 3.2. Стратегічні напрями розвитку державних банків

Джерело: складено автором на основі [41, 46, 50, 52, 66, 64, 65].

Розберемо кожний стратегічний напрямок окремо, а саме розпочнемо з розвитку технологій інтернет-банкінгу та мобільних додатків. Якщо раніше клієнти отримували банківські послуги традиційним шляхом, відповідно взаємодіючи з персоналом банку, то на сьогоднішній день взаємодія також залежить від впроваджених технологій. Тобто, банківські додатки, веб-сайти і портали мають бути безпечними, простими у використанні та підкріплені допомогою персоналу банку. Банківський сектор з кожним роком стає більш цифровим, а саме все більше споживачів здійснюють транзакції онлайн або за допомогою своїх мобільних пристроїв. Тому належним є розвиток даних каналів надання послуг.

Банківські мобільні додатки користуються великою популярності, особливого серед людей молодшого віку. Державні банки розвивались не одночасно, тому деякі банківські додатки наповнені більшим функціоналом. Однак варто дати загальні рекомендації задля їхнього вдосконалення. Насамперед варто забезпечувати безпечну автентифікацію. Дослідження Verizon щодо розслідування витоку даних показує, що приблизно 86% усіх кіберзлочинів здійснюються з метою викрадення грошей, а мобільні банківські програми це звичайна мішень для шахраїв [46]. Тому має приділятись значна увага функціям безпеки під час реєстрації (входу) в додатку. У свою чергу процес перевірки особи не повинен бути складним і забирати багато часу. Звичайно, вже використовують автентифікацію у вигляді одноразового пароля, підтвердження повідомлення та зашифрованих PIN-кодів. До автентифікації нового покоління варто віднести біометричну перевірку, за фізичними характеристиками клієнта, а саме: голосом, відбитками пальців, обличчям. Так банк Well Fargo впровадив технологію розпізнавання за очима, що покращує безпеку користувачів завдяки розпізнаванню унікальних деталей, таких як кровоносні судини [64].

Наступним впровадженням технологій у мобільних додатків можуть бути чат-боти на основі штучного інтелекту. Для того, щоб банківські додатки були більш персоналізованими та підвищували доступність послуг, банки повинні розглянути можливість надання підтримки 24/7. Впроваджуючи чат-боти, вони

можуть одночасно обробляти кілька вхідних запитів, скорочуючи час очікування відповіді з години до секунд. Чат-боти, що побудовані на штучному інтелекті, можуть імітувати людські реакції, а саме відповіді на запити споживачів у режимі реального часу, моніторинг повторюваних проблем клієнтів і надання персоналізованого досвіду. Такого роду чат-боти допомагають покращувати взаємодію з клієнтами, оскільки обслуговування людей здійснюється різними мовами. Крім того, для вирішення більш складних випадків банки можуть аналізувати дані клієнтів і впроваджувати алгоритми.

Також варто зазначити, що використання голосових віртуальних помічників стає трендом. За даними Grand View Research, прогнозується, що світовий ринок голосових платежів зросте на 10,9% з 2022 по 2030 рік за середньорічним темпом зростання (CAGR) [52]. За допомогою цієї функції безконтактних платежів користувачі можуть наказати віртуальному помічнику оплатити їхні рахунки або перевірити певну транзакцію. Дотримуючись цієї тенденції, Bank of America нещодавно розробив Erica, віртуального голосового помічника, який допомагає перевіряти баланси на рахунку та легко робити покупки за допомогою голосової команди [50]. Оскільки велика кількість клієнтів уже звикли до голосових віртуальних помічників, то впровадження голосового банкінгу для них є природним еволюційним кроком. Таким чином державні банки зможуть підвищити загальну цінність бренду та створити надійний зв’язок з іншими мобільними банківськими послугами.

Останньою новітньою функцією буде безкарткове зняття в банкоматі. Завдяки інноваціям у технології NFC і скануванню QR-кодів користувачі можуть взаємодіяти з банківськими банкоматами просто за допомогою своїх мобільних телефонів. Завдяки цій функції мобільного банківського додатку клієнти можуть здійснювати безконтактні платежі та знімати готівку в банкоматах, не використовуючи свої картки. На сьогодні функція «Зняти без картки» вже впроваджена Приватбанком та Ощадбанком, тому така рекомендація буде більш доречною для Укргазбанку та Укресімбанку.

Отже, розвиток технологій інтернет-банкінгу та мобільних додатків не тільки підвищує конкурентні переваги банку, але й покращує взаємодію з клієнтами, що призводить до підвищення рівня лояльності та збільшення доходів.

Наступним стратегічним напрямом розвитку державних банків є розширення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями та банками з метою залучення кредитних ресурсів та отримання нових технологій. На сьогоднішній день Україна вже співпрацює з багатьма міжнародними фінансовими організаціями, а саме з: Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком та Чорноморським банком торгівлі та розвитку. Партнерство з міжнародними фінансовими установами може забезпечити доступ до додаткових джерел фінансування та знизити ризик, пов’язаний з кредитуванням певних проектів або ринків. Міжнародні фінансові установи часто мають ширший мандат, ніж комерційні банки, і можуть запропонувати нижчу вартість запозичень, довший період погашення та більш сприятливі умови. У свою чергу співпраця з банками може зменшити ризик і покращити управління ним. Тобто банки можуть зменшити потенційні збитки шляхом обміну інформацією та найкращими практиками, до прикладу такими як оцінка кредитного ризику та запобігання шахрайству. Крім того, банки співпрацюють щодо синдикування кредитів, таким чином розподіляється ризик між багатьма кредиторами та зменшується ризик потенційних неплатежів будь-якого банку. Іншою перевагою співпраці між банками є потенціал для обміну знаннями та співпраці над новими продуктами та послугами. Банки можуть співпрацювати в дослідницьких ініціативах для виявлення нових можливостей і технологій, які можуть бути використані для підвищення ефективності та обслуговування клієнтів. У цьому ж контексті варто відмітити про партнерство банків та фінансово технічних компаній. Головною перевагою виступає доступ банками до передових технологій. Адже клієнти дедалі більше звикли до безперебійного цифрового простору й очікують того ж від свого банку. Однак для банків

важливо ретельно оцінювати будь-яку потенційну співпрацю та партнерство, щоб переконатися, що вони відповідають їхнім бізнес-цілям і схильності до ризику.

Тепер перейдем до розвитку нових продуктів та послуг. Даний напрямок розвитку не є менш актуальним, адже надання нових або ж покращених банківських продуктів та послуг допомагає:

1. залучити нових клієнтів, які раніше не були зацікавлені в послугах банку;
2. збільшити доходи, до прикладу, через збільшення обсягів кредитування, залучення коштів на депозити, комісійні від операцій з картками тощо;
3. забезпечити конкурентну перевагу на ринку;
4. підвищити клієнтську лояльність шляхом збільшення привабливості банку;
5. залишатись сучасним банком, адже банки повинні постійно розвиватись та модернізувати свої послуги, щоб задовольняти теперішні потреби клієнтів.

До нових продуктів та послуг можна віднести еко-кредити, громадські інвестиції, мікрофінансування тощо. Найбільш актуальними в наш час є еко-кредити, коли все більше людей та компаній стають свідомими про вплив своїх дій на навколишнє середовище та здоров'я людей. Екологічні проблеми, такі як зміна клімату, забруднення повітря та води, викликають серйозні загрози для людського здоров'я та довкілля. Еко-кредити допомагають стимулювати компанії та приватних осіб до прийняття екологічно відповідальних рішень та дій. Вони дозволяють сприяти розвитку та використанню енергоефективних технологій, відновлювальних джерел енергії та інших проектів, що зменшують викиди парникових газів та сприяють збереженню природних ресурсів.

Еко-кредит – це форма фінансування, яка дозволяє позичальникам використовувати надходження виключно для фінансування проектів, які роблять значний внесок у досягнення екологічної мети. «Зелена» позика схожа на

«зелену» облігацію тим, що вона залучає капітал для екологічних проектів. Однак еко-кредит базується на позиці, яка зазвичай менша, ніж облігація, і здійснюється в рамках приватної операції. Зелені облігації зазвичай мають більший обсяг, можуть мати вищі транзакційні витрати та можуть бути розміщені на біржі або здійсненні приватно [65].

Щоб проілюструвати, яким чином будуть виглядати екологічні банківські послуги, потрібно розглянути декілька прикладів. Клієнтам можуть бути запропоновані кредити на екологічні автомобілі особливістю яких є зниження відсоткові ставки для купівлі електричних транспортних засобів або автомобілів з низьким рівнем викидів. Також клієнтам може бути доступна екологічна іпотека при купівлі будинку з рейтингом енергоефективності А або В. Ще одним видом екологічного кредиту розрізняють кредит на екологічну модернізацію будинків, що дають власникам будинків можливість проводити енергозберігаючі ремонти своїх об’єктів. Окрім надання кредитів, можуть бути ще екологічні заощадження, які дозволяють людям інвестувати в проекти, зосереджені на екологічних або соціальних питаннях.

Укргазбанк ще раніше почав шукати спосіб виділитися з-поміж інших банків країни. Державний банк з часом перетворився на єдиний еко-банк в Україні й беззаперечного лідера у «зеленому» фінансуванні. Трансформація банку почалася в 2015 році, коли уряд країни розпочав реформу фінансових установ, починаючи з приватизації державних банків, щоб протистояти економічній кризі [41]. Наступного року Міжнародна фінансова корпорація (надалі – МФК) та Укргазбанк уклали партнерські відносини, щоб допомогти банку реалізувати його кліматичну стратегію. Відтоді прагнення Укргазбанку до зеленого бізнесу неухильно набирало сили. У 2019 році Euromoney визнала Укргазбанк найкращим банком Центральної та Східної Європи за стабільним фінансуванням. Для подальшого зміцнення місії Укргазбанку в січні 2021 року МФК інвестувала в банк 30 мільйонів євро (приблизно 36 мільйонів доларів США) з можливістю конвертації акцій. Кошти від кредиту призначені для фінансування відповідних проектів сталої енергетики в Україні. Фінансування

спрямоване на те, щоб допомогти Україні збільшити частку зеленої енергії в енергетичному балансі та підвищити ефективність кінцевого споживання енергії в різних галузях. Очікується, що підтримка МФК сприятиме подальшій приватизації Укргазбанку. Це буде перша приватизація великого державного банку в Україні та приклад для майбутніх приватизацій у банківському секторі країни [63].

Ще одним стратегічним напрямом розвитку державних банків є забезпечення стійкості банку та зниження ризиків, що постійно було ключовим питання для фінансових установ, а особливо банківських. Існує декілька способів забезпечення фінансової стійкості банку та зменшення ризиків, одним із яких є зменшення концентрації кредитного портфеля на одній галузі або одному клієнті.

Концентрація ризику – це будь-який окремий ризик або група ризиків, які потенційно можуть призвести до достатньо великих збитків (щодо капіталу банку, загальних активів або загального рівня ризику), що негативно позначається на діяльності або фінансовій стійкості банку. Концентрація ризику є однією із найважливіших причин серйозних проблем у банках, оскільки кредитування є основною діяльністю більшості банків, то концентрація кредитного ризику часто може бути присутньою у банківській установі [60].

Зменшувати концентрацію кредитного портфеля можна шляхом його диверсифікації. Тобто банк має надавати кредити різним галузям та клієнтам, тому що, якщо яка-небудь галузь або клієнт потраплять в складну ситуацію це дозволить знизити ризик збитків. У свою чергу банк повинен аналізувати та відстежувати ризики, що пов'язані з кожною галуззю та клієнтом, перед наданням кредиту. Керівництво банку може проводити періодичні стрес-тести концентрації основних кредитних ризиків і переглядати результати цих тестів, щоб визначити й реагувати на потенційні зміни ринкових умов, які можуть негативно вплинути на діяльність банку.

Останній стратегічний напрямок розвитку державних банків передбачає розвиток програм зеленої енергетики. Даний напрямок розвитку діяльності

важливий для державних банків з декількох причин. По-перше, банки відчувають потребу відповідати на соціальні потреби своїх клієнтів та суспільства в цілому, таким чином на них покладається роль соціальної відповідальності. Розвиток програм зеленої енергетики є важливим кроком у напрямку більш екологічної та сталої економіки, що забезпечує покращення якості життя людей та довкілля в цілому. По-друге, розвиток зеленої енергетики відкриває нові можливості для банків у формі інвестицій та фінансування розвитку таких проектів. По-третє, державні банки матимуть нові можливості для створення нових продуктів та послуг, таких як зелені кредити, зелені іпотеки, інвестиційні фонди зеленої енергетики та ін.

Отже, забезпечення розвитку державних банків є комплексним та складним завданням. Стратегічні напрями розвитку можна поділити відповідно до терміну впровадження заходів, а саме на короткострокову та довгострокову. До короткострокових дій відносяться розвиток технологій інтернет-банкінгу та мобільних додатків, розвиток нових продуктів та послуг, забезпечення стійкості банку та зниження ризиків та розвиток програм зеленої енергетики. До довгострокових напрямів покращення функціонування державного банківського сектору належать розширення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями, банками та реформування діючої системи державних банків, а саме через зменшення частки держави у банківському секторі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило сформувати ряд висновків:

1. На сьогоднішній день твердження науковців різняться між собою щодо розкриття сутності категорії «державний банк». Під державним банком варто розуміти банк з державною часткою власності у статутному капіталі банку, на який покладено специфічні функції задля забезпечення соціально-економічному розвитку країни. Також не існує єдиного підходу щодо класифікації державних банків. Найбільш доцільно буде зійтись на такій класифікації: за видом спеціалізації (банк розвитку, іпотечний банк, ощадний банк, земельний банк, універсальний банк), часткою державної власності у статутному капіталі (100% статутного капіталу належать державі, більше 50% статутного капіталу – державі, менше 50% статутного капіталу – державі) та характером діяльності банку (постійний або тимчасовий), тому що з даної класифікації можна одразу зрозуміти основні характеристики державного банку.

2. Державні банки відіграють важливу роль в економіці країни, оскільки вони забезпечують стабільність та розвиток економічної системи країни. Також на державні банки можуть покладатись специфічні цілі, що не характерні іншим банкам, а саме: надання кредитів соціально цінним, але фінансово збитковим проектам; забезпечення системної підтримки розвитку експорту, а також імпорту технологій; надання фінансової підтримки малому та середньому бізнесу. У свою чергу функціонування державних банків має як свої переваги, так і недоліки, однак роль державних банків в економіці повинна розглядатись в контексті конкретної країни та її економічної ситуації.

3. Оцінка ефективності діяльності державних банків здійснюється з метою аналізу та покращення їх фінансової стійкості, підвищення якості послуг, зменшення витрат, уникнення ризиків та виокремлення напрямів розвитку банку на майбутнє. Для проведення оцінки використовують різноманітні методи оцінювання ефективності, що поділяються на дві великі групи: бухгалтерський та економічний методи. Окрім цього на ефективність діяльності банку

впливають фактори як внутрішнього (безпосередньо попадають під вплив банківської установи), так і зовнішнього середовища (не підлягають під вплив банку та характерні для усієї банківської системи).

4. Нормативно-правове забезпечення державних банків, є надзвичайно важливим для забезпечення фінансової стабільності в економіці. Базовим законодавчим актом є ЗУ № 2121-III від 07.12.2000 «Про банки і банківську діяльність». Окрім законодавчих актів України, важливу роль у нормативно-правовому забезпечені діяльності державних банків посідають постанови Правління НБУ, які подаються у вигляді положення, інструкцій та правил, що у свою чергу не суперечать законам та іншим законодавчим актам України. До прикладу, рішення Правління НБУ № 803-рш від 15.12.2017 «Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні», постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні», постанова Правління НБУ №18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» тощо.

5. Перед аналізом діяльності державних банків, насамперед було визначено як вони виникли та сформувались у банківській системі України. Внаслідок чого розвиток діяльності державних банків було поділено на 5 етапів розвитку. Щодо функціонування державних банків, то більша частина банківського сектору припадає на державні банки, тому їхня фінансова стійкість надзвичайно важлива. Крах одного з банків буде мати суттєві наслідки не лише для банківської системи, а й у цілому для економіки країни. Також була проведена оцінка ефективності діяльності державних банків у 2018-2022 рр. та було виявлено, що зазначені банки залишались фінансово стійкими попри усі непередбачувані подій.

6. Цифровізація державних банків в останні роки набула все більших темпів розвитку, що основною мірою пов’язано з пандемією Covid-19 та повномасштабним вторгненням. Таким чином державні банки завдяки діджиталізації надають клієнтам покращені послуги та забезпечують

конкурентні переваги. Лідером по використанню цифрових технологій у своїй діяльності серед державних банків є ПриватБанк, тому що зазначений банк був першим українським банком, що почав застосовувати сучасні технології у діяльності та наразі продовжує активно впроваджувати нові технології та інновації.

7. Досліджуючи зарубіжний досвід функціонування державних банків, було виявлено, що потреба існування державних банків впродовж років змінювалась. Особливий інтерес до державних банків зростав з настанням фінансових криз. Щодо розподілу країн за рівнем розвитку, то у країнах, що розвиваються частка держави у банківському секторі переважає, натомість у розвинутих країнах питома вага державних банків на ринку банківських послуг невелика. В останні роки зафіксована тенденція зменшення державних банків у більшості країн. Враховуючи досвід банківського сектору Польщі, де у 2000-2014 рр. домінували іноземні банки, було зроблено висновок, що для сприяння розвитку економіки потрібні банки з різноманітною структурою власності. Переважну роль мають відігравати банки з центрами прийняття рішень всередині країни, але це не повинні бути державні банки.

8. Для успіху та фінансової стійкості важливим інструментом є стратегічні напрями розвитку банку, що передбачають собою розвиток технологій інтернет-банкінгу та мобільних додатків, розширення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями та банками, розвиток нових продуктів та послуг, забезпечення стійкості банку та зниження ризиків, розвиток програм зеленої енергетики. Не менш актуальним напрямком розвитку залишається реформування державного банківського сектору, а саме зменшення частки держави у банківському секторі задля забезпечення справедливої конкуренції, стабільності та ефективності на ринку банківських послуг. Однак реалізація реформ буде здійснюватися за більш стабільних та сприятливих умов, коли економіка країни відновиться після згортання військового конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балицька М. В., Пукас Т. В. Функціонування державного банківського сектору в умовах воєнного стану в Україні. Ефективна економіка. 2023. № 4. С. 1-19.
2. Банківська система: навч. посіб. / Н. С. Ситник, А. В. Стасишин, Н. З. Блащук-Девяткіна, Л. О. Петик; ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.
3. Бойцун А., Захаров А., Сердюк О., Яблоновський Д. Що робити державі зі своїми банками? Центр економічної стратегії. 2017. С. 1-45.
4. Буряк А. Методичні засади оцінювання ефективності діяльності банків. Економічний аналіз. 2010. № 7. С. 133–136.
5. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи). URL: https://mof.gov.ua/storage/files/SOB%20Strategy.pdf.
6. Звєряков М. І., Коваленко В. В., Сергєєва О. С. Управління фінансовою стійкістю банків: підручник. Київ: ЦУЛ, 2016. 520 с.
7. Касич А. О., Підкуйко О. О., Коротенкова І. М. Роль Державних банків у розвитку національної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2020. №4. С. 35-40.
8. Ковриженко Л. О. Державні банки: міжнародний досвід та перспективи для України. Вісник Хмельницького національного університету. 2016. №2. С. 126-128.
9. Коли Україна приватизує державні банки: у Мінфіні дали відповідь. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/koli-ukrajina-privatizuye-derzhavni-banki-u-minfini-vidpovili-12235806.html.
10. Крихівська Н. О. Оцінювання ефективності діяльності банківських установ за методикою PRREL / Н. О. Крихівська, І. М. Данилюк-Черних, Л. С.

Тришак, Т. М. Орищин, О. М. Ромашко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2021. № 6 (41). С. 56-65.

11. Кузнєцова Л. В., Ящук Х. М. Вплив державних банків на економіку України. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. №30 (2). С. 117-120.
12. Мельник П. В., Тарангул Л. Л, Гордей О. Д. Банківські системи зарубіжних країн: підручник. К.: Алерта, Центр учбової літератури, 2010. 586 с.
13. Мошенець О.В. Інноваційні продукти і технології на ринку банківських послуг. Фінансовий ринок України. 2011. №12. С. 7-8.
14. Наглядова статистика Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist.
15. НБУ розподілив банки на групи за новими критеріями на 2016 рік. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/nbu-raspredelil-banki-gruppy-novym-kriteriyam-1451991142.html.
16. Огляд додатків мобільних банків. URL: https://bistrozaim.ua/uk/blog/obzor-prilozhenij-mobilnyh-bankov.
17. Огородник В. В. Етапи становлення і розвитку банківської системи України в контексті державної участі в капіталі. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Серія: Економіка. 2017. Т. 22. №8 (61). С. 121-125.
18. Огородник В. В. Концептуальні підходи до визначення поняття "банк із державною участю". Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. 2018. № 2. С. 142-149.
19. Огородник В. В., Демко І. І., Козьмук Н. І. Банки з державною участю в Україні: причини виникнення та функції. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2018. №3 (26). С. 54-63.
20. Огородник В.В. Узагальнення та систематизація підходів до класифікації банків з державною участю. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2018. №4 (30). С. 92-95.
21. Оніщенко В. В. Аналіз діяльності державних банків в Україні. Вісник СумДУ. Серія “Економіка”. 2012. №2. С. 186-192

22. Оніщенко В. В. Банки з державною участю в банківській системі України : дис. … канд. екон. наук : 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит / В. В. Оніщенко. - Суми: ДВНЗ «АБС НБУ», 2012. – 333 с.
23. Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D0%9D%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC.pdf.
24. Пахомова І. Г. Конспект лекцій з дисципліни «Ринок фінансових послуг» Частина 1 спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітня програма (спеціалізація) «Фінанси і кредит». Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. 87 с.
25. ПриватБанк визнаний найкращим українським цифровим банком в рейтингу Global Finance. URL: https://privatbank.ua/news/2020/8/13/1273.
26. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text.
27. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України від 28.08.2001 № 368. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text.
28. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків: Постанова Правління Національного банку України від 25.12.2014 № 863. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14#n56\.
29. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#top.
30. Про розподіл банків на групи: Закон України від 23.12.2011 р. № 814. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-11#Text.
31. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: рішення Правління

Національного банку України від 15.12.2017 № 803-рш. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#Text.

32. Пукас Т. В. Еволюція ролі державних банків в економіці країн світу. Стійкість бізнесу і добробут домогосподарств: фінансові та соціальні аспекти: збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2022. Вип. XIV. С. 88-89.
33. Рейтинг банківських застосунків в Google play та AppStore. URL: https://kosht.media/reytynh-bankivskykh-zastosunkiv-v-google-play-ta-appstore/.
34. Рішення Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем від 28.02.2022 р. № 20/399-рк. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/lb22034?an=12&ed=2022_03_02.
35. Розрахунковий центр припинив банківську діяльність. URL: https://finclub.net/ua/news/rozrakhunkovyi-tsentr-prypynyv-bankivsku-diialnist.html.
36. Ставська Ю.В., Дуля О.В. Механізм державного регулювання банківської сфери. Фінанси та соціальна економіка: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 вересня 2018 р.). Львів, 2018. С. 100-103.
37. ТОП digital-банків України: рейтинг Banker.ua. URL: https://banker.ua/uk/projects/top-digital-bankiv-ukraini-rejting-bankerua/.
38. Третякова О. В., Харабара В. М., Грешко Р. І. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 118 с.
39. Тригуб О.В. Еволюція системи державних банків в Україні. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2015. № 1 (30). С. 404-415.
40. Український банк реконструкції та розвитку. Про банк. URL: https://www.ubrr.com.ua/about.
41. Укргазбанк. Про банк. URL: https://www.ukrgasbank.com/about/.

42. Фітас Н. Ю. Сутність поняття "ефективність банківської діяльності". Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2012. № 36. С. 282-288.
43. Хайлук С.О. Оцінка ефективності діяльності банків: порівняльний аналіз методів та моделей. Збірник наукових праць ХІБС УБС НБУ «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». 2010. № 1(8). С. 112-118.
44. Чорна Л.О., Швед В.В., Повар В.В. До питання про теоретичні аспекти забезпечення ефективності діяльності банків. Подільський науковий вісник. 2021. №3(19)_4(20). С. 50-55.
45. Шелест О. Л., Жогло О. М. Формування стратегій розвитку банку. Економічні студії. 2019. №3 (25). С. 186-189.
46. 2022 Data Breach Investigations Report. URL: https://www.verizon.com/business/en-gb/resources/reports/dbir/.
47. Alyeksyeyev I., Pozniakova O. Transformation of ownership of the banking system in Poland and Ukraine: problems and prospects. Nauki o Finansach. 2018. №23 (1). P. 33-48.
48. Czy czeka nas repolonizacja banków? Analiza struktury własnościowej banków w Polsce. URL: https://www.najlepszekonto.pl/repolonizacja-struktury-wlasnosciowej-bankow#struktura-wlasnosciowa-bankow-w-polsce.
49. Davos 2022: Banks – Ownership Structure Dilemmas [OPINION]. URL: https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/8423442,banking-sector-in-poland-ownership-structure-foreign-state-controlled-banks.html.
50. Erica - Virtual Financial Assistant From Bank of America. URL: https://promotions.bankofamerica.com/digitalbanking/mobilebanking/ericaє
51. European Bank for Reconstruction and Development. Transition Report 2020-21: The State Strikes Back. London, 2020. 128 p.
52. GVR Report coverVoice-based Payments Market Size, Share & Trends Report Voice-based Payments Market Size, Share & Trends Analysis Report By Component (Software, Hardware), By Enterprise Size, By End Use, By Region,

And Segment Forecasts, 2022 – 2030. URL: grandviewresearch.com/industry-analysis/voice-based-payments-market-reportю

53. Key Advantages of Digitization in Banking. URL: https://technostacks.com/blog/advantages-of-digitization-in-banking/.
54. La Porta R., Florencio L.-De-S., Shleifer A. Government Ownership of Banks. The Journal of Finance. 2002. № 57. P. 265–301.
55. Levy Yeyati E., Micco A., Panizza U. A Reappraisal of State-Owned Banks. Economia. 2007. № 7. P. 209-259.
56. Narodowy Bank Polski. Banking sector financial data. URL: https://nbp.pl/en/statistic-and-financial-reporting/monetary-and-financial-statistics/banking-sector-financial-data/.
57. Nonperforming Loan (NPL) Definitions, Types, Causes, Consequences. URL: https://www.investopedia.com/terms/n/nonperformingloan.asp.
58. Pawlik K. Poland. Polish Bank Association. 2022. P. 60-61
59. Poland – Banking Systems. URL: https://www.export.gov/apex/article2?id=Poland-Banking-Systems.
60. Sektor bankowy w Polsce i za granicą. Porównanie aktywów i struktury własnościowej. URL: https://www.najlepszekonto.pl/sektor-bankowy-w-polsce-i-za-granica#struktura-wlasnosciowa-bankow-w-europie.
61. Shleifer A., Vishny R. Politicians and Firms. Quarterly Journal of Economics. 1994. № 109 (4). P. 995-1025.
62. SRP32 - Credit risk. Bank for International Settlements. URL: https://www.bis.org/basel_framework/chapter/SRP/32.htm.
63. Ukraine’s First Green Finance Bank Backs Climate-Smart Businesses. URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/news_ext_content/ifc_external_corporate_site/news+and+events/news/ukrgasbank.
64. Wells Fargo adds eye scanning technology to improve your security. URL: https://www.businessinsider.com/wells-fargo-adds-eye-scanning-technology-to-improve-your-security-2016-4.

65. What You Need to Know About Green Loans. URL: https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/10/04/what-you-need-to-know-about-green-loans.
66. Wiesiołek P., Tymoczko D. The evolution of banking sectors in Central and Eastern Europe – the case of Poland. BIS Papers. 2015. №83. P. 313-323.
67. World Bank. Finance for Growth: Policy Choices in a Volatile World. Washington DC, 2001. 232 p.
68. World Bank. Global Financial Development Report 2013: Rethinking the Role of the State in Finance. Washington DC, 2012. 220 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Підходи щодо тлумачення сутності поняття «державний банк»

Автор	Визначення сутності
Шелест О. Л., Жогло О. М.	Державні банки – банки, у статутних капіталах яких присутній державний капітал, а серед акціонерів – держава [45].
Мельник П.В., Тарангул Л.Л., Гордей О.Д.	Державний банк – банк, що знаходиться в державній власності та управління яким здійснюють державні органи [12].
Огородник В. В.	Банк із державною участю – це як універсальна, так і спеціалізована банківська установа з державною часткою власності у статутному капіталі (незалежно від частки держави чи державних підприємств), основна мета діяльності якого полягає в максимізації ринкової вартості банку, шляхом здійснення банківських операцій та за умови сприяння реалізації основних засад державної політики й соціально-економічному розвитку країни [18].
В. В. Оніщенко	«Державний банк» – це банківська установа, метою діяльності якої є не отримання прибутку, а виконання функцій фінансових агентів уряду при реалізації програм соціально-економічного розвитку, в якому 100% статутного капіталу належить органам державної влади, який в управлінні підпорядкований цим органам, рівень контролю держави над яким визначається відповідними нормативними актами. Водночас, поняття «банк з державною участю», на думку автора, є більш загальним і включає банки: над активами яких органи державної влади або державні підприємства здійснюють прямий чи опосередкований контроль; в капітал яких держава входить прямо чи опосередковано на постійній чи тимчасовій основі в різних частинах та, відповідно, з різною метою [22].
La Porta R., Florencio L.-De-S., Shleifer A.	Під банком із державною участю розуміють банківську установу, у якій прямо чи опосередковано державі належить 50 % і більше капіталу, або не менше 20 % капіталу належить державі, але за умови, що держава є найбільшим акціонером [54].

Додаток Б

Таблиця Б.1

Кількість діючих українських банків у 2018-2022 рр.

	Станом 01.01.2019	Станом 01.01.2020	Станом 01.01.2021	Станом 01.01.2022	Станом 01.01.2023
Кількість діючих банків	77	75	73	71	67
Банки з іноземним капіталом	21	20	20	20	16
Банки з державною часткою	5	5	5	4	4
Банки з приватним капіталом	51	50	48	47	47

Джерело: складено автором на основі [14].

Таблиця Б.2

Загальні активи та чисті активи українських банків за 2018-2022 рр., млн грн

	№	Банки	Станом 01.01. 2019	Станом 01.01. 2020	Станом 01.01. 2021	Станом 01.01. 2022	Станом 01.01. 2023
Загальні активи	1	Банки з державною часткою	1 140 890	1 196 779	1 232 616	1 173 636	1 439 182
		Темп приросту, %	4%	5%	3%	-5%	23%
		Питома вага, %	59%	60%	56%	50%	53%
	2	Банки з іноземним капіталом	543 876	538 697	637 170	709 323	756 253
		Темп приросту, %	-2%	-1%	18%	11%	7%
		Питома вага, %	28%	27%	29%	30%	28%
	3	Банки з приватним капіталом	225 848	246 118	336 128	476 024	521 447
		Темп приросту, %	-1%	9%	37%	42%	10%
		Питома вага, %	12%	12%	15%	20%	19%
	4	Всього	1 934 710	1 981 594	2 205 915	2 358 982	2 716 883
		Темп приросту, %	3%	2%	11%	7%	15%
Чисті активи	1	Банки з державною часткою	744 790	825 028	958 662	960 073	1 190 267
		Темп приросту, %	1%	11%	16%	0%	24%
		Питома вага, %	54%	55%	53%	47%	51%
	2	Банки з іноземним капіталом	413 358	444 749	549 981	639 264	694 700
		Темп приросту, %	-2%	8%	24%	16%	9%
		Питома вага, %	30%	30%	30%	31%	30%
	3	Банки з приватним капіталом	201 555	223 521	314 197	454 591	468 624
		Темп приросту, %	4%	11%	41%	45%	3%
		Питома вага, %	15%	15%	17%	22%	20%
	4	Всього	1 367 163	1 493 298	1 822 841	2 053 928	2 353 592
		Темп приросту, %	1%	9%	22%	13%	15%

Джерело: складено автором на основі [14].

Додаток В

Таблиця В.1

Надані кредити та заборгованості клієнтів у розрізі банківських груп за 2018-2022 рр., млн. грн.

	№	Банки	Станом 01.01. 2019	Станом 01.01. 2020	Станом 01.01. 2021	Станом 01.01. 2022	Станом 01.01. 2023
Всього	1	Банки з державною часткою	237 279	218 466	216 140	270 212	302 959
		Темп приросту, %	11%	-8%	-1%	25%	12%
		Питома вага, %	40%	39%	36%	35%	44%
	2	Банки з іноземним капіталом	241 086	224 556	238 040	310 218	233 446
		Темп приросту, %	2%	-7%	6%	30%	-25%
		Питома вага, %	41%	40%	40%	40%	34%
	3	Банки з приватним капіталом	110 201	119 139	141 701	186 446	151 667
		Темп приросту, %	-1%	8%	19%	32%	-19%
		Питома вага, %	19%	21%	24%	24%	22%
	4	Всього	594 003	562 161	595 881	766 876	688 072
		Темп приросту, %	6%	-5%	6%	29%	-10%
юридичних осіб	1	Банки з державною часткою	189 938	161 753	161 594	199 686	244 236
		Темп приросту, %	7%	-15%	0%	24%	22%
		Питома вага, %	40%	39%	36%	35%	44%
	2	Банки з іноземним капіталом	195 924	170 368	184 986	241 158	198 824
		Темп приросту, %	0%	-13%	9%	30%	-18%
		Питома вага, %	41%	41%	41%	43%	36%
	3	Банки з приватним капіталом	88 701	87 456	100 683	125 835	110 687
		Темп приросту, %	-8%	-1%	15%	25%	-12%
		Питома вага, %	18%	21%	23%	22%	20%
фізичних осіб	1	Банки з державною часткою	47 341	56 713	54 546	70 526	58 723
		Темп приросту, %	29%	20%	-4%	29%	-17%
		Питома вага, %	42%	40%	37%	35%	44%
	2	Банки з іноземним капіталом	45 162	54 188	53 054	69 060	34 623
		Темп приросту, %	12%	20%	-2%	30%	-50%
		Питома вага, %	40%	38%	36%	34%	26%
	3	Банки з приватним капіталом	21 500	31 683	41 018	60 611	40 980
		Темп приросту, %	41%	47%	29%	48%	-32%
		Питома вага, %	19%	22%	28%	30%	31%

Джерело: складено автором на основі [14].

Додаток Г

Таблиця Г.1

Непрацюючі кредити українських банків за 2018-2022 рр., млн. грн.

№	Банки	Станом 01.01. 2019	Станом 01.01. 2020	Станом 01.01. 2021	Станом 01.01. 2022	Станом 01.01. 2023
1	Державні банки, з них:	437 101	396 903	310 225	253 977	323 134
	Темп приросту, %	-	-9%	-22%	-18%	27%
	Питома вага, %	69%	75%	72%	74%	75%
2	ПАТ КБ "Приватбанк"	244 824	239 197	181 196	174 533	178 929
	Темп приросту, %	-	-2%	-24%	-4%	3%
	Питома вага, %	39%	45%	42%	51%	41%
3	інші державні банки крім ПАТ КБ "Приватбанк"	192 277	157 707	129 029	79 444	144 205
	Темп приросту, %	-	-18%	-18%	-38%	82%
	Питома вага, %	30%	30%	30%	23%	33%
4	Всього	630 767	530 780	430 371	345 131	432 105
	Темп приросту, %	-	-16%	-19%	-20%	25%
	Питома вага, %	100%	100%	100%	100%	100%

Джерело: складено автором на основі [14].

Таблиця Г.2

Зобов’язання українських банків за 2018-2022 рр., млн грн

№	Банки	Станом 01.01. 2019	Станом 01.01. 2020	Станом 01.01. 2021	Станом 01.01. 2022	Станом 01.01. 2023
1	Банки з державною часткою	680 340	733 524	864 765	847 452	1 098 670
	Темп приросту, %	4%	8%	18%	-2%	30%
	Питома вага, %	56%	57%	54%	47%	51%
2	Банки з іноземним капіталом	352 951	371 890	472 426	546 262	620 505
	Темп приросту, %	-3%	5%	27%	16%	14%
	Питома вага, %	29%	29%	29%	30%	29%
3	Банки з приватним капіталом	171 452	187 963	276 190	404 536	415 867
	Темп приросту, %	0%	10%	47%	46%	3%
	Питома вага, %	14%	15%	17%	22%	19%
4	Всього	1 221 421	1 293 377	1 613 381	1 798 250	2 135 043
	Темп приросту, %	3%	6%	25%	11%	19%

Джерело: складено автором на основі [14].

Додаток Д

Таблиця Д.1

Кошти клієнтів у розрізі банківських груп за 2018-2022 рр., млн. грн.

	№	Банки	Станом 01.01. 2019	Станом 01.01. 2020	Станом 01.01. 2021	Станом 01.01. 2022	Станом 01.01. 2023
Всього	1	Банки з державною часткою	521 631	609 188	735 732	728 828	984 541
		Темп приросту, %	3%	17%	21%	-1%	35%
		Питома вага, %	54%	56%	53%	47%	51%
	2	Банки з іноземним капіталом	286 103	320 293	410 441	481 913	576 521
		Темп приросту, %	-1%	12%	28%	17%	20%
		Питома вага, %	30%	29%	30%	31%	30%
	3	Банки з приватним капіталом	153 296	167 601	231 213	328 979	370 509
		Темп приросту, %	13%	9%	38%	42%	13%
		Питома вага, %	16%	15%	17%	21%	19%
	4	Всього	963 045	1 097 081	1 377 386	1 539 720	1 931 571
		Темп приросту, %	4%	14%	26%	12%	25%
субєктів госп-ння та небанк. фін. установ	1	Банки з державною часткою	180 155	250 266	312 509	314 196	364 595
		Темп приросту, %	-4%	39%	25%	1%	16%
		Питома вага, %	42%	48%	46%	39%	39%
	2	Банки з іноземним капіталом	169 950	191 590	249 288	298 359	371 830
		Темп приросту, %	2%	13%	30%	20%	25%
		Питома вага, %	39%	36%	37%	37%	39%
	3	Банки з приватним капіталом	80 056	83 185	119 398	187 289	206 288
		Темп приросту, %	10%	4%	44%	57%	10%
		Питома вага, %	19%	16%	18%	23%	22%
фізичних осіб	1	Банки з державною часткою	319 461	339 167	409 366	402 338	565 500
		Темп приросту, %	8%	6%	21%	-2%	41%
		Питома вага, %	63%	61%	60%	55%	61%
	2	Банки з іноземним капіталом	115 761	128 535	160 800	183 120	204 002
		Темп приросту, %	-4%	11%	25%	14%	11%
		Питома вага, %	23%	23%	24%	25%	22%
	3	Банки з приватним капіталом	73 235	84 413	111 726	141 565	164 051
		Темп приросту, %	15%	15%	32%	27%	16%
		Питома вага, %	14%	15%	16%	19%	18%

Джерело: складено автором на основі [13].

Додаток Е

Таблиця Е.1

Прибуток/збиток після оподаткування українського банківського сектору за 2018-2022 р., млн. грн.

№	Банки	Станом 01.01. 2019	Станом 01.01. 2020	Станом 01.01. 2021	Станом 01.01. 2022	Станом 01.01. 2023
1	Банки з державною часткою	14 618	34 232	21 888	42 663	21 299
	Темп приросту, %	-170%	134%	-36%	95%	-50%
	Питома вага, %	86%	59%	55%	55%	86%
2	Банки з іноземним капіталом	3 619	19 009	12 499	22 277	-51
	Темп приросту, %	-174%	425%	-34%	78%	-100%
	Питома вага, %	21%	33%	31%	29%	0%
3	Банки з приватним капіталом	4 102	5 115	5 340	12 589	3 467
	Темп приросту, %	-1738%	25%	4%	136%	-72%
	Питома вага, %	24%	9%	13%	16%	14%
4	Всього	17 080	58 356	39 727	77 530	24 716
	Темп приросту, %	-166%	242%	-32%	95%	-68%

Джерело: складено автором на основі [14].

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Кількість діючих структурних підрозділів банків в Україні за 2018-2022 рр..

№	Банк	Станом на 01.01. 2019	Станом на 01.01. 2020	Станом на 01.01. 2021	Станом на 01.01. 2022	Станом на 01.04. 2022	Станом на 01.07. 2022	Станом на 01.10. 2022	Станом на 01.01. 2023
1	АТ "Укрексімбанк"	61	60	62	53	53	53	46	48
2	АТ "Ощадбанк"	2 630	2 327	1 837	1 602	1 506	1 305	1 237	1 182
3	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	2 021	1 928	1 717	1 497	1 491	1 452	1 294	1 210
4	АБ "УКРГАЗБАНК"	246	250	276	268	263	261	216	217
5	Усього по системі банків	8 509	8 002	7 134	6 685	6 514	5 989	5 516	5 336

Джерело: складено автором на основі [13].

Таблиця Ж.2

Темпи приросту та питома вага кількості діючих структурних підрозділів банків в Україні за 2018-2022 рр., %

№	Банк	Станом на 01.01. 2019	Станом на 01.01. 2020	Станом на 01.01. 2021	Станом на 01.01. 2022	Станом на 01.01. 2023
Темп приросту						
1	АТ "Укрексімбанк"	-	-2%	3%	-15%	-9%
2	АТ "Ощадбанк"	-	-12%	-21%	-13%	-26%
3	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	-	-5%	-11%	-13%	-19%
4	АБ "УКРГАЗБАНК"	-	2%	10%	-3%	-19%
5	Усього по системі банків	-	-6%	-11%	-6%	-20%
Питома вага						
1	АТ "Укрексімбанк"	1%	1%	1%	1%	1%
2	АТ "Ощадбанк"	31%	29%	26%	24%	22%
3	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	24%	24%	24%	22%	23%
4	АБ "УКРГАЗБАНК"	3%	3%	4%	4%	4%
5	Усього по системі банків	100%	100%	100%	100%	100%

Джерело: складено автором на основі [14].

Додаток К

Таблиця К.1

Основні показники діяльності державних банків за 2018-2022 р., млн. грн.

Показник	Банк	Станом 01.01. 2019	Станом 01.01. 2020	Станом 01.01. 2021	Станом 01.01. 2022	Станом 01.01. 2023
Власний капітал	АТ КБ "ПриватБанк"	31 462	54 529	52 824	66 615	57 843
	АТ "Ощадбанк"	18 543	19 552	21 935	21 924	22 214
	АТ "Укрексімбанк"	8 441	8 905	10 324	12 402	4 073
	АБ "УКРГАЗБАНК"	5 756	8 254	8 549	11 680	7 467
Залучені кошти	АТ КБ "ПриватБанк"	250 575	259 577	334 116	340 642	491 895
	АТ "Ощадбанк"	199 888	231 314	213 787	214 964	250 024
	АТ "Укрексімбанк"	153 184	131 433	182 511	179 651	232 169
	АБ "УКРГАЗБАНК"	76 636	111 082	134 231	112 195	124 582
Активи	АТ КБ "ПриватБанк"	525 248	552 058	566 179	582 851	737 417
	АТ "Ощадбанк"	291 011	314 675	268 759	249 938	298 195
	АТ "Укрексімбанк"	231 958	202 212	245 632	210 029	257 911
	АБ "УКРГАЗБАНК"	92 368	127 453	151 661	130 817	145 659
Статутний капітал	АТ КБ "ПриватБанк"	206 060	206 060	206 060	206 060	206 060
	АТ "Ощадбанк"	49 473	49 473	49 473	49 473	49 473
	АТ "Укрексімбанк"	38 730	38 730	45 570	45 570	45 570
	АБ "УКРГАЗБАНК"	13 319	13 319	13 319	13 319	13 319

Джерело: складено автором на основі [14].

Таблиця К.2

Коефіцієнти фінансової стійкості державних банків за 2018-2022 рр., %

Коефіцієнт	Банк	Станом 01.01. 2019	Станом 01.01. 2020	Станом 01.01. 2021	Станом 01.01. 2022	Станом 01.01. 2023
Коефіцієнт надійності	АТ КБ "ПриватБанк"	13%	21%	16%	20%	12%
	АТ "Ощадбанк"	9%	8%	10%	10%	9%
	АТ "Укрексімбанк"	6%	7%	6%	7%	2%
	АБ "УКРГАЗБАНК"	8%	7%	6%	10%	6%
Коефіцієнт фінансового важеля	АТ КБ "ПриватБанк"	796%	476%	633%	511%	850%
	АТ "Ощадбанк"	1078%	1183%	975%	981%	1126%
	АТ "Укрексімбанк"	1815%	1476%	1768%	1449%	5701%
	АБ "УКРГАЗБАНК"	1331%	1346%	1570%	961%	1668%
Коефіцієнт мультипліка-тора капіталу	АТ КБ "ПриватБанк"	255%	268%	275%	283%	358%
	АТ "Ощадбанк"	588%	636%	543%	505%	603%
	АТ "Укрексімбанк"	599%	522%	539%	461%	566%
	АБ "УКРГАЗБАНК"	694%	957%	1139%	982%	1094%

Джерело: складено автором на основі [14].